

ČESKO

STARŠÍ UPRCHLÍCI Z UKRAJINY: JEJICH POTŘEBY A MOŽNOSTI POMOCI

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a nemusí nutně odrážet názory Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). Použitá označení a prezentace materiálů v celé zprávě neznamenají vyjádření jakéhokoli názoru IOM na právní status jakékoli země, území, města nebo oblasti, na jejich orgány nebo na jejich hranice či poměry.

IOM se řídí zásadou, že humánní a spořádaná migrace je přínosem pro migranty i společnost. Jako mezivládní organizace působí IOM společně se svými partnery v mezinárodním společenství s cílem pomáhat při řešení operativních problémů migrace, prohlubovat porozumění otázkám migrace, podporovat sociální a hospodářský rozvoj prostřednictvím migrace a prosazovat lidskou důstojnost a blaho migrantů.

Tato publikace vznikla díky štědré podpoře vlády Spojených států amerických a švédské vlády.

Vydavatel:

Mezinárodní organizace pro migraci
Regionální kancelář pro jihovýchodní Evropu, východní Evropu
Evropa a střední Asie
Dampfschiffstrasse 4/10–11, 1030 Vídeň, Rakousko
+43 1 581 22 22
Webové stránky: <https://rovienna.iom.int/>
Kontakt: ROVienna_Data_Research-Newsletter@iom.int

Mezinárodní organizace pro migraci
Kancelář pro Českou republiku
621/8a Prvního pluku, Praha
Česko
+420 233 370 160
Webové stránky: <https://czechia.iom.int/>
Kontakt: prague@iom.int

Tato zpráva byla vydána bez formálních úprav IOM.

Titulní foto: Pracovníci IOM představují služby, které nabízí Migrační informační centrum na Slovensku © IOM 2024

Tuto zprávu připravily Oleksandra Kuzmenko a Andrea Svobodová. Data shromáždily Sofiya Abduraimova, Svitlana Fedorova, Anastasiia Ibriamova a Oleksandra Kuzmenko.

Citace: Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), květen 2024. DTM Česko „Situace starších uprchlíků z Ukrajiny v Česku“.
Více informací o podmínkách a pravidlech pro vydávání zpráv a informačních produktů DTM naleznete na:
<https://dtm.iom.int/terms-and-conditions>

Datum vydání: Červen 2024

© IOM 2024

Některá práva vyhrazena. Tato práce je k dispozici pod licencí
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 IGO License (CC BY-NC-ND 3.0 IGO).*

Další specifikace naleznete v části Autorská práva a podmínky používání.

Tato publikace by neměla být používána, zveřejňována nebo dále šířena pro účely, které jsou primárně určeny pro komerční prospěch nebo peněžní odměnu, s výjimkou vzdělávacích účelů, např. pro zařazení do učebnic.

Povolení: Žádosti o komerční využití nebo další práva a licence zasílejte na adresu publications@iom.int.

* <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/igo/legalcode>

OBSAH

KLÍČOVÁ ZJIŠTĚNÍ	4
ÚVOD	9
METODIKA	10
ODCHOD Z UKRAJINY A TOUHA PO NÁVRATU	12
SITUACE V DOMÁCNOSTI	15
BYTOVÁ SITUACE	17
ÚČAST NA TRHU PRÁCE	19
ZABEZPEČENÍ PŘÍJMŮ A SOCIÁLNÍ PODPORA	24
ZDRAVOTNÍ SITUACE A ZDRAVOTNÍ PÉČE	29
SOCIÁLNÍ ZAČLENĚNÍ	32
DOPORUČENÍ	35
ZÁVĚR	38
ODKAZY	39

KLÍČOVÁ ZJIŠTĚNÍ

DEMOGRAFIE

- 403 ukrajinští respondenti (60 let a více)
- 78% ženy, 22% muži
- 33% jednočlenné domácnosti
- 74% respondentů je starší 65 let

ZDRAVOTNICTVÍ

- 77% má vážné zdravotní potřeby
- je registrováno u praktického lékaře: 73%

JAZYK

- 34% se domluví česky
- 35% ženy, 30% muži
- 54% navštěvovalo jazykové kurzy

BYDLENÍ

- 47% běžné bydlení, 53% nebytový typ bydlení
- 54% placené, 46% zdarma
- Průměrná částka domácnosti vynaložená na ubytování – 12 375 Kč měsíčně.

ZAMĚSTNANECKÝ STATUS

- 12% Pracuje (zaměstnanec, živnostník, příležitostně)
- 29% pracuje bez písemné smlouvy
- pracuje 160 a více hodin měsíčně: 50%

FINANČNÍ SITUACE

- 54% si nemůže dovolit neočekávaný výdaj 2 500 Kč.
- 63% domácnosti má měsíční příjem nižší než 12 500 Kč.
- Největší finanční problémy mají ženy, osoby starší 65 let a osaměle žijící osoby.

ÚČAST V MÍSTNÍCH SKUPINÁCH

- 31% koničky
- 28% náboženské přesvědčení
- 16% aktivity přes IC, MIC
- 8% dobrovolnictví
- 2% povolání
- 1% sociální nebo politické důvody

ZÁMĚRY

- 79% by se rádo vrátilo na Ukrajinu.
- 12% bylo vnitřně vysídleno (v rámci Ukrajiny).
- 5% se chystá přestěhovat v rámci Česka nebo do jiné země.

POŽADOVANÁ PODPORA

- 82% uvedlo alespoň jednu potřebu.
- zdravotní služby (50%)
- finanční podpora (47%)
- ubytování (25%)
- léky (23%)

ODCHOD Z UKRAJINY A TOUHA PO NÁVRATU

Většina respondentů pochází z **východních a jižních oblastí Ukrajiny**.

Starší uprchlíci se **zdráhali odejít častěji než jejich mladší rodinní příslušníci** a své rozhodnutí přestěhovat se co nejvíce odkládali, což někdy mohlo vést k dalším rizikovým situacím.

Mezi respondenty bylo **12 % těch, kteří již byli alespoň jednou vnitřně vysídleni** (na Ukrajině) po roce 2014. U těchto osob měla na rozhodnutí odejít do zahraničí vliv nepříznivá ekonomická a bytová situace.

Někteří respondenti se na otázku, zda se v Česku potýkají s nějakými problémy, odvolávali na hrůzné zážitky z války, aby bylo jasné, že po tom, co museli prožít, nejsou problémy, se kterými se v současnosti musí potýkat, tak zásadní.

Místo původu ovlivnilo nejen zkušenosti respondentů s válkou a jejich rozhodnutí opustit domov, ale patří také mezi hlavní faktory ovlivňující jejich vyhlídky na návrat.

Respondenti, navzdory tomu, že mnozí pocházejí z okupovaných území nebo se nemají kam vrátit, vyjádřili **silnou víru v případný návrat na Ukrajinu**.

SITUACE V DOMÁCNOSTI A SOCIÁLNÍ PODPORA

Ze 403 respondentů tvoří 33 % jednočlenné domácnosti a zbývajících 67 % jsou členové společné domácnosti (většinou příbuzní). **O většinu starších uprchlíků se starají příbuzní.** Buď žijí společně a sdílejí náklady na domácnost, nebo žijí odděleně. Tato situace může být náročná zejména pro mladší členy rodiny, které lze také považovat za zranitelné.

Vysídlení má také vliv na strukturu a velikost uprchlických domácností a může výrazně **narušit rodinné vzorce a role**. Pro mnoho starších uprchlíků, kteří byli na Ukrajině schopni žít finančně nezávislým životem, je náročné být nyní zcela závislími na svých dětech. **Pocit, že jsou** pro své děti **přítěží**, vyvíjí tlak na jejich psychický stav a nutí je zpochybňovat svou sociální identitu.

Mnoho respondentů se proto snaží svým dětem pomáhat s hlídáním vnoučat nebo sháněním humanitární pomoci, aby přispěli do domácího rozpočtu a usnadnili jim život.

Potřeba sociální podpory je nejvýraznější u osob bez (nebo s částečnou) rodinnou podporou, žijících v domácnosti vedené starší osobou, zejména pokud žijí samy a řeší komplikovanou zdravotní situaci.

Situace může být náročná i pro domácnost složenou z matky, babičky a dětí (vnoučat). Obvykle je to matka, kdo pracuje, zatímco babička se stará o děti (i když mohou pracovat obě nebo ani jedna). Nebo pro domácnost, která se skládá buď ze dvou starších osob, nebo v jiném případě z jedné či více starších osob, které jsou odpovědné za péči o dítě nebo postiženou či těžce nemocnou osobu.

BYTOVÁ SITUACE

O něco **méně než polovina respondentů (47 %) žije v běžném typu bydlení**, zatímco 53 % bydlí v nebytovém typu bydlení. Ti, kteří žijí sami, žijí v nebytovém bydlení výrazně častěji než ti, kteří sdílejí domácnost s jinými osobami (77 % oproti 42 %).

Ve více než polovině případů (54 %), bez ohledu na typ bydlení, hradí náklady na bydlení sami respondenti nebo jejich rodinní příslušníci (40 % osob žijících v individuálním bydlení a 14 % v kolektivním bydlení). Většina respondentů žije ve svém současném bydlení již poměrně dlouhou dobu. Ve 45 % případů nezměnili bydlení déle než rok a v 16 % případů déle než dva roky.

Ne všichni starší uprchlíci se chtějí přestěhovat do běžného typu bydlení (i když mnozí z nich ano). Starší lidé se při výběru bydlení řídí dvěma potřebami. Jsou jim potřeba větší životní stability spojená se strachem z neznámého (a neochota stěhovat se a přizpůsobovat se životu na jiném místě a v jiné lokalitě) a potřeba být obklopen podpurnou komunitou (nebo mít přístup k pravidelné sociální podpoře).

Mezi překážky přestěhování do běžného typu bydlení patří také finanční aspekt (nebyli by schopni uhradit náklady, kauci a případný nábytek). Ti, kteří se chtěli přestěhovat do individuálního bydlení, zmiňovali touhu po větším soukromí, pohodlí a domácím prostředí.

Optimálním řešením bydlení pro starší uprchlíky (nebo jiné zranitelné osoby) by mohlo být komunitní bydlení, kdy obyvatelé bydlí v samostatných bytech v rámci jednoho bytového domu a platí regulované nájemné. Obyvatelé by měli přístup do společných prostor, jako je zahrada nebo prádelna, a mohli by případně využívat pomoci sociálního pracovníka nebo tlumočnicka, který by byl pravidelně přítomen.

ZAMĚSTNÁNÍ

Před odjezdem z Ukrajiny byla většina respondentů v důchodu: Osmdesát procent osob starších 65 let a 53 procent osob ve věku 60 až 64 let. Téměř polovina respondentů ve věku 60 až 64 let byla na Ukrajině zaměstnána, zatímco

pouze 19 procent respondentů ve věku 65 a více let mělo práci. Celkem čtyři procenta byla nezaměstnaná, ale aktivně si hledala práci. Vysoká míra nezaměstnanosti u obou věkových skupin lze vysvětlit s ohledem na zákonem stanovený věk odchodu do důchodu a podmínkami odchodu do důchodu, který na Ukrajině od roku 2021 činí 60 let pro ženy i muže.

Mnoho respondentů by v Česku chtělo pracovat bez ohledu na svůj věk. Chtějí přispět společnosti (zapojit se / začlenit se) a být aktivní a vydělávat peníze, aby byli finančně nezávislí (na státu, rodině) nebo aby zvýšili své finanční zabezpečení (na pokrytí každodenních výdajů).

Nicméně v době rozhovoru pracovalo pouze 12 procent respondentů, z toho 30 procent ve věku 60 až 64 let a 6 procent ve věku 65 let a více. Ti, kteří byli nezaměstnaní a aktivně nehledali práci, tvořili 10 procent respondentů. Více než 75 procent respondentů bylo v důchodu (92 procent osob starších 65 let a 28 procent osob ve věku 60 až 64 let).

Najít (vhodné) zaměstnání je pro uprchlíky starší 60 let velmi obtížné, a to jak pro ty, kteří by chtěli pracovat na částečný úvazek (což je častý případ osob starších 65 let nebo osob se zdravotními problémy), tak pro ty, kteří by chtěli pracovat na plný úvazek.

Podle údajů z dotazníkového šetření osoby, které nejsou zaměstnané a aktivně si nehledají práci (n=41), nejčastěji uváděly, že jejich neúčast na trhu práce je způsobena především jazykovou bariérou (80 %) nebo zdravotním stavem (59 %).

Údaje z dotazníkového šetření ukazují, že nejčastějšími povoláními v Česku jsou u všech respondentů základní profese (31 %), odborné profese, práce obsluhy strojů a zařízení a práce ve službách a prodeji (po 17 %). Ženy nejčastěji pracují v základních profesích (37 %), ve službách a prodeji (23 %) a v odborných profesích (20 %). Muži nejčastěji pracují v řemeslných profesích (31 %), jako obsluha strojů a zařízení (23 %), v základních profesích nebo v zemědělství a lesnictví (po 15 %).

Většina respondentů (71 %), kteří jsou v současné době zaměstnaní v České republice, uvádí, že pracují na základě písemných smluv, zatímco zbývajících 29 % má ústní dohody.

Třicet procent respondentů uvedlo, že pracuje 160 až 180 hodin měsíčně, zatímco 20 procent uvedlo, že pracuje 200 a více hodin. Zbývajících polovina respondentů (50 %) uvedla, že pracuje 160 hodin měsíčně nebo méně.

JISTOTA PŘÍJMU A SOCIÁLNÍ PODPORA

Většina respondentů se spoléhala na více než jeden zdroj pokrytí svých životních nákladů. Celkově tři nejčastěji zmiňované zdroje jsou podpora od úřadů (74 %), sociální dávky z Ukrajiny (55 %) a podpora od rodiny (43 %).

Částka HuD vyplácená držitelům DO se vypočítává na základě celkového příjmu a potenciálních úspor uprchlíků, včetně všech příjmů, na které mají nárok na Ukrajině. V případě starších uprchlíků se jedná především o starobní a/nebo invalidní důchody. **Průměrný ukrajinský důchod je výrazně nižší než český,** což jej činí nedostatečným pro zabezpečení finanční nezávislosti starších ukrajinských uprchlíků v Česku.

Sedmdesát čtyři procent respondentů uvedlo, že jejich domácnost měla v předchozím měsíci příjem z Ukrajiny, přičemž v 78 procentech případů byl jejich příjem (za celou domácnost) z Ukrajiny nižší než 5 000 Kč, zatímco pouze 22 procent uvedlo příjem nad touto hranicí.

Není neobvyklé, že někteří z nich nemají během pobytu v Česku přístup ke svému ukrajinskému důchodu. K tomu dochází především v případech, kdy je důchod vyplácen prostřednictvím pošty v místě původu na Ukrajině, nikoliv prostřednictvím banky. Bylo zjištěno, že ti, kteří nemohou pobírat svůj důchod, jsou na tom ekonomicky nejhůře. I když respondenti uvedli nějaký příjem z Ukrajiny, neznamená to, že jsou schopni jej plně využít k pokrytí svých každodenních výdajů, protože mají stále výdaje na Ukrajině.

Starší uprchlíci mají často potíže vyjít s penězi, i když žijí skromně a utrácení jen za nejnnutnější věci. Ve většině případů se snaží zůstat pozitivně naladěni a zdůrazňují, že víc nepotřebují a že jsou Čechům za jejich pomoc velmi vděční.

Více než polovina respondentů (54 %) uvedla, že si jejich domácnost nemůže dovolit pokrýt neočekávaný výdaj ani ve výši 2 500 Kč (100 EUR).

Značná část respondentů vyjádřila obavy z možných důsledků změn, které vstoupí v platnost 1. září. To naznačuje, že očekávají potíže s udržení finanční stability v případě snížení státní podpory.

Jiní respondenti vysvětlovali, že jejich rodina zajišťuje všechny jejich potřeby a že o HuD nikdy nežádali. Někdy hovořili o tom, že se musí vyrovnávat s pocitů studu a s tím, že jsou pro své příbuzné (nebo stát) přítěží.

Péče o starší členy rodiny může být pro mladší členy rodiny náročná kvůli jejich vlastní nestabilní ekonomické situaci. Zvláště náročná může být situace těch, kteří mají v domácnosti pouze jednoho pracujícího člena rodiny (z důvodu přítomnosti malých dětí nebo zdravotně postižených/nemocných osob v domácnosti).

U osob žijících v domácnosti s jedním členem nebo v domácnosti se starým členem závisí jejich příjmové zabezpečení mimo jiné na tom, zda je podporují rodinní příslušníci a zda pracují.

Podíl domácností respondentů, kterým po zaplacení nájemného zbývá 5 000 až 12 499 Kč na domácnost, je 39 %. Následuje 33 procent respondentů, kterým po zaplacení nájemného zbývá méně než 5 000 Kč, a 19 procent těch, kterým po uvedených výdajích zbývá částka 12 500–24 999 Kč na domácnost. Zbývajícím devíti procentům respondentů zbývá více než 24 500 Kč na domácnost.

Největší podíl respondentů (40 %) má k dispozici 2 000 – 4 999 Kč na osobu, následuje 39 %, kteří mají k dispozici 5 000–12 499 Kč. Menší část respondentů (9 %) má k dispozici 2 000–4 999 Kč a sedm procent má k dispozici méně než 1 000 Kč. Pouze pěti procentům respondentů, kteří zveřejnili informace o příjmech a výdajích v Česku a na Ukrajině, zbývá více než 12 500 Kč.

Finanční nejistota starších uprchlíků je značná a spolu s nemožností řešit své zdravotní potřeby v Česku patří k hlavním faktorům, které je vedou k tomu, že plánují návrat na Ukrajinu, bez ohledu na riziko ohrožení života.

ZDRAVÍ

U starších lidí je větší pravděpodobnost, že budou mít psychické potíže a zdravotní problémy než u běžné populace uprchlíků.

Naprostá většina respondentů (77 %) má v domácnosti alespoň jednu osobu se specifickými zdravotními potřebami, včetně sebe. Zdravotní služby se mezi deseti prioritními potřebami respondentů umístily na prvním místě. Konkrétně 50 % z 331 respondentů uvádí zdravotnické služby, 23 % pak léky, což je čtvrtá nejčastější potřeba.

Mnoho respondentů hovořilo o tom, že se musí vyrovnávat s různými typy onemocnění, ať už se jedná o onemocnění chronická, akutní, nebo obojí, jako je těžká cukrovka, kardio-vasculární onemocnění, rakovina nebo problémy s pohyblivostí (problémy s chůzí, onemocnění páteře). Někteří z respondentů, kteří jsou sami v dobrém zdravotním stavu, se musí starat o nemocné nebo zdravotně postižené rodinné příslušníky.

Zdravotní stav mnoha lidí je nejen nepříznivý, ale také se zhoršuje. To nelze přičítat pouze faktorů věku, ale také neustálému (předmigračnímu a pomigračnímu) stresu, který může způsobit zhoršení starých i nových chronických onemocnění.

Výsledky výzkumu potvrzují, že duševní zdraví ukrajinských uprchlíků může být velmi křehké, protože 33 procent respondentů má v domácnosti alespoň jednu osobu, která trpí depresemi (včetně sebe).

Nejčastějšími **překážkami v přístupu ke zdravotní péči** byla jazyková bariéra (71 %) a dlouhé čekací doby (68 %), zejména v případě potřeby specializovaného ošetření nebo operace. Kromě toho 27 % respondentů uvedlo jako významný problém nedostupnost služby a 13 % zdůraznilo dodatečné náklady spojené s určitými zákroky nebo léky, zejména v souvislosti se zubní péčí. Osm procent respondentů navíc uvedlo, že mají potíže s přístupem ke svým preferovaným lékům, které dříve užívali na Ukrajině.

Respondenti se setkávali nejen s jazykovými obtížemi, ale také s obtížemi při orientaci v českém zdravotnickém systému, který se liší od ukrajinského. Podle klíčových informátorů je další významnou výzvou pro tuto věkovou skupinu jejich omezená IT gramotnost.

Na tuto situaci upozorňovali zejména ti, kteří neměli v Česku žádné (mladší) příbuzné nebo žili v místech, kde nebyly dostupné sociální služby. Získání pomoci zvenčí proto může být pro starší uprchlíky klíčové a může mít zásadní vliv na jejich životní pohodu.

Dvacet sedm procent respondentů nebylo registrováno u praktického lékaře (ve většině, 32 procentech případů, z důvodu jazykové bariéry). A pro 32 procent respondentů bylo poněkud obtížné (20 %) nebo velmi obtížné (12 %) navštívit lékaře.

Na jedné straně se někteří z respondentů, kteří se nemohli léčit, zejména kvůli dlouhým čekacím lhůtám, rozhodli vyřešit svou situaci dočasným přesunem na Ukrajinu, aby se mohli léčit tam. Na druhé straně byli respondenti, kteří uvedli, že jejich zdravotní potřeby/situace patřily k hlavním důvodům, proč se rozhodli odjet do Česka. Bohužel ne všem se podařilo získat potřebnou léčbu.

Mezi **další diskutované problémy** patřila závislost na místní sociální/zdravotní péči, která jim ztěžovala přestěhování do vhodnější lokality/ubytování (v případě potřeby), neuznání zdravotního postižení ze strany českého státu a specifické problémy spojené s pobytem v hromadných ubytovacích zařízeních, pokud nebyla vhodná pro ubytování osob se zdravotním postižením.

Velmi specifický problém, spojený s jinou otázkou, uvedli dva respondenti, kteří vyjádřili velké obavy ohledně zajištění repatriace jejich těl na Ukrajinu v případě jejich úmrtí.

Ne všichni lidé ve věku 60+ mají zdravotní problémy. A objevily se i velmi pozitivní ohlasy na systém zdravotní péče v Česku.

SOCIÁLNÍ ZAČLENĚNÍ

Většina starších uprchlíků pobývá v Česku s dalšími rodinnými příslušníky, kteří jsou důležitým zdrojem sociálních kontaktů a podpory. Na druhou stranu ti, kteří jsou od rodinných příslušníků odloučení, se mohou potýkat s velkým stresem, což jim začlenění v Česku značně ztěžuje.

V každém případě zjištění naznačují, že **sociální izolaci nebo pocit osamělosti** mohou zažívat obě skupiny a že udržování vztahů s jinými lidmi mimo rodinu, zejména s Čechy, může být pro ně přínosné.

Respondenti také bez ohledu na to, zda byli v Česku sami nebo s rodinou, často nadhodili téma osamělosti a ztráty – mluvili o ztrátě přátel, rutiny, kořenů a budoucnosti – a žili ve stavu neustálé dočasnosti, aniž by tušili, jak by v tomto bodě života mohli začít znovu.

V rámci dotazníkového šetření **55 % respondentů (n=223) uvedlo, že jsou zapojeni do různých typů skupin nebo sdružení**, a to buď osobně, nebo virtuálně. Zbývajících 45 procent respondentů uvedlo, že nejsou členy žádné skupiny.

Za zmínku stojí zapojení respondentů do různých aktivit a organizací/skupin, přičemž někteří účastníci vykazují vysokou míru pravidelnosti své účasti. **Kromě toho hrají v životě respondentů významnou roli nevládní, dobrovolnické, diasporické nebo náboženské organizace, které jim poskytují sociální, ekonomickou a kulturní podporu.** Účast na nejrůznějších aktivitách navíc přispívá k pocitu sounáležitosti a vazby na místní komunitu.

Rozhodnutí účastnit se různých komunitních aktivit někdy není otázkou volby, ale závisí na místní přítomnosti organizací zaměřených na aktivity pro uprchlíky.

Třicet čtyři procent respondentů uvedlo, že umí česky. Téměř polovina z nich navštěvovala jazykové kurzy (46 %), zatímco více než polovina 54 % je nenavštěvovala. Mezi věkovými skupinami nebyly zaznamenány výraznější rozdíly.

Mezi těmi, kteří neovládají místní jazyk a neúčastní se jazykových kurzů, je nejčastěji uváděným důvodem složitost jazyka (52 %), samoučení nebo učení s pomocí členů domácnosti (42 %), nedostatek času (18 %). Jazykové kurzy navštěvují výrazně častěji ženy než muži (52 % oproti 26 %).

Pro uprchlíky, kteří se nacházejí ve stavu neustálé dočasnosti, může být obtížné motivovat se k učení nového jazyka. To platí zejména pro starší uprchlíky, kteří si nejčastěji přejí vrátit se domů a kteří méně často pracují (nebo pracovat nemusí). Častěji se také setkávají s problémy při učení a mají méně sociálních kontaktů, které by mohly podpořit jejich jazykové znalosti.

ÚVOD

K 1. dubnu 2024 bylo v Česku podle vnitrostátních orgánů registrováno 338 736 uprchlíků z Ukrajiny, kteří žádali o dočasnou ochranu.¹ Jedná se tak o zemi s nejvyšším počtem uprchlíků z Ukrajiny v přepočtu na obyvatele. Jak reagovat na potřeby tohoto nebývale vysokého počtu uprchlíků – 26 procent z nich jsou děti, 43 procent ženy ve věku 18 až 65 let a čtyři procenta jsou starší 65 let – se stalo pro státní správu velkou výzvou.

Dne 17. března 2022 schválila vláda balíček zákonů („Lex Ukrajina“), který zavedl podmínky, za nichž je možné získat dočasnou ochranu (dále jen „DO“). Tato legislativa poskytla ukrajinským držitelům DO bezplatný přístup k veřejné zdravotní péči, vzdělávání, sociálním službám a na český trh práce. Lex Ukrajina dále definoval nárok na humanitární pomoc a příspěvky na bydlení pro uprchlíky a bytovatele.²

Snaha vlády usnadnit uprchlíkům přístup k základním službám spolu s výraznou podporou českých občanů, ukrajinské diasporu a nevládních organizací byla v prvních měsících klíčová pro zvládnutí této náročné situace.

Hlavní strategií české vlády byl rychlý přechod od „politiky přijímání a ochrany“ k „fázi integrace“ a co nejrychlejší osamostatnění uprchlíků od státu. Hlavní důraz byl kladen na usnadnění rychlého zapojení do trhu práce, nikoliv například na intenzivní jazykovou integraci. Tato strategie přinesla některé pozitivní výsledky. Z předchozích výzkumů vyplývá, že poměrně vysoký podíl vysídlených osob z Ukrajiny se integroval do českého trhu práce, přičemž více než tři čtvrtiny ekonomicky aktivních uprchlíků pracují. Druhou stranou této mince však je, že mnoho ukrajinských uprchlíků pracuje v nejistých pracovních podmínkách, za nízkou mzdu, zatímco jiní uvízli v práci hluboko pod svou kvalifikací (IOM Česko 2024; PAQ Research a Sociologický ústav 2023).

Tato strategie rovněž prokázala své nedostatky při řešení potřeb všech. Data naznačují, že „nucení“ skupin uprchlíků, jako jsou matky s dětmi nebo lidé ve věku 60 až 64 let, do práce je nevhodným řešením. Tento závěr vyplynul z analýzy sekundárních dat o finanční situaci ukrajinských uprchlíků, která odhalila, že ženy s dětmi a starší uprchlíci patří mezi nejpostiženější a že více než polovina uprchlíků žije pod efektivní hranicí příjmové chudoby (IOM Česko 2024; PAQ Research a Sociologický ústav 2023).

CÍL VÝZKUMU

Tato zpráva se zaměřuje na starší uprchlíky, tedy na skupinu, která byla v předchozích výzkumech, včetně výzkumu IOM, označena za jednu z nejzranitelnějších. Adaptace na novou společnost je výzvou pro všechny. Pro starší lidi to může být ještě náročnější (IOM 2024; UNHCR 2024). Starší uprchlíci se v procesu stárnutí a integrace setkávají s obtížemi. Proces stárnutí je doprovázen rostoucími nároky na zdravotní péči a udržení přiměřeného příjmu. Úspěšnost integrace se měří jazykovou adaptací a ekonomickou soběstačností, což může být pro starší lidi nedosažitelný cíl. U starších uprchlíků je méně pravděpodobné, že budou mít zdroje a příležitosti k tomu, aby si znovu vybudovali svůj život od nuly, jako je tomu u jejich mladších kolegů. Kromě toho se mohou sociální podmínky pro stárnutí mezi zemí vysídlení a hostitelskou zemí lišit (např. v Česku je důchodový věk vyšší). V důsledku vysídlení se mění role v rodině, starší uprchlíci se stávají v nezákladnějších úkonech závislí na svých dětech. To může vyvolávat pocity viny (za to, že jsou přítěží) a studu (Hachem et al., 2022).

Cílem této studie je popsat, jak se tito lidé přizpůsobují životu ve vysídlení, a identifikovat specifické výzvy a rizika, kterým musí čelit. Studie si dále klade za cíl poskytnout zainteresovaným stranám informace o této specifické skupině, které mohou využít při strategickém plánování a navrhování cílené podpory.

HLAVNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumné otázky byly vypracovány na základě předchozích zjištění a jejich cílem bylo komplexnější pochopení následujících otázek:

- Jaké je složení domácností/sociální zázemí starších uprchlíků v Česku (u koho hledají pomoc)?
- Jakým problémům čelí starší uprchlíci v souvislosti se svým zdravím a zdravotní péčí?
- Jsou finančně zajištěni?
- Jaký je současný stav ekonomické (pro věkovou skupinu 60–64 let) a sociální integrace a jakým výzvám v tomto ohledu čelí?

1 <https://www.mvcr.cz/clanek/statistika-v-souvislosti-s-vaikou-na-ukrajine-archiv.aspx>
2 Od té doby prošel Lex Ukrajina mnoha změnami, v době psaní zprávy platila šestá novela Lex Ukrajina.

METODIKA

Cílovou skupinou tohoto výzkumu jsou ukrajinští uprchlíci ve věku 60 let a více. Výzkum byl proveden smíšenou metodou kombinující prvky kvantitativních a kvalitativních metod, aby se zlepšilo porozumění výzkumnému problému a zabránilo se ztrátě informací.

Kvantitativní a kvalitativní údaje byly shromažďovány (a analyzovány) současně prostřednictvím dotazníku o záměrech, potřebách a problémech integrace DTM a pomocí doplňujících otevřených otázek zaměřených zejména na rodinnou situaci, potřeby zdravotní péče a finance. Odpovědi na otevřené otázky zaznamenávali výzkumníci přímo během rozhovorů nebo po jejich skončení.

Sběr dat byl dále obohacen o osm rozhovorů s klíčovými informátory. Jednalo se o sociální a interkulturní pracovníky a jednoho integračního koordinátora, kteří zastupovali obecní úřady a neziskové organizace (dále jen „NNO“) a kteří poskytli cenné informace založené na jejich praktických zkušenostech s cílovou skupinou.

Sběr dat probíhal v období od 13. února do 28. března 2024 a jeho výsledkem bylo 403 rozhovorů s uprchlíky z Ukrajiny. Ve 128 případech byly během fáze kvalitativních rozhovorů shromážděny doplňující informace.

Údaje uvedené v této zprávě jsou reprezentativní pro osoby dotazované v zahrnutých lokalitách a v uvedeném časovém období a nelze je zevšeobecňovat. Výběr respondentů byl cílený, se snahou oslovit co nejširší spektrum respondentů z hlediska bydlení, zaměstnání a složení domácnosti.

Šetření bylo realizováno v ukrajinštině a ruštině vyškolenými zástupkyněmi IOM (jednalo se o ženy) v mobilní aplikaci. Rozhovory byly anonymní a probíhaly individuálně s respondenty, kteří po krátkém představení udělili souhlas k rozhovoru. Rozhovory byly vedeny pouze se staršími dospělými (60 let a více).

Analýza je doplněna informacemi z přehledu sekundárních dat a analýzou primárních dat z veřejně dostupných statistik.

OMEZENÍ

Výsledky nelze zobecnit na situaci všech starších uprchlíků v Česku. Poskytují však dostatečný soubor dat pro interpretaci jejich situace. Výsledky navíc umožňují hlouběji pochopit problémy, kterým čelí, pokud jde o jejich zdravotní, pracovní, sociální a bytovou situaci.

KLÍČOVÉ POJMY A KONCEPTY

Dočasná ochrana je nouzový mechanismus Evropské unie (EU), který se aktivuje za výjimečných okolností hromadného přílivu osob a poskytuje kolektivní ochranu vysídleným osobám ze zemí mimo EU. Směrnice o dočasné ochraně byla přijata v roce 2001 a poprvé ji Evropská rada aktivovala 24. února 2022 v reakci na ruskou invazi na Ukrajinu.

Lex Ukrajina je český legislativní balíček, který zavádí podmínky pro udělení dočasné ochrany spolu s klíčovými opatřeními v oblasti přístupu ke zdravotnímu pojištění, trhu práce a vzdělávání, jakož i humanitární příspěvky a příspěvky na bydlení pro uprchlíky a poskytovatele ubytování.

Starší osoba/uprchlík – Organizace spojených národů (OSN) definuje starší osobu jako osobu starší 60 let.³ Pojem stáří je však v různých kulturních a sociálních kontextech chápán a definován různými způsoby. Vlády často používají k definici „staršího člověka“ věk odchodu do důchodu (např. 65 let), který by měl odrážet průměrnou délku života v dané zemi. Na Ukrajině, kde je střední délka života jedna z nejnižších, zejména u mužů, a prudce klesá, je věk pro nárok na sociální dávky 60 let. V Česku je věk odchodu do důchodu 65 let.

Domácnosti starší/ch osob/osob v čele se vztahují na domácnosti složené výhradně z osob starších 60 let nebo starších osob s dětmi.

Situace migrantů a uprchlíků je často analyzována optikou integrace. **Koncept integrace** je velmi používaným a zároveň sporným pojmem. Jeho nejzákladnější definice zní: „proces, kdy se člověk stává akceptovanou součástí společnosti na právně-politické, socioekonomické a kulturně-náboženské úrovni“ (Penninx a Garcés-Mascareñas, 2016). Je důležité si uvědomit, že schopnost uprchlíků integrovat se, je významně ovlivněna politikami, které utvářejí jejich sociální a materiální kontext (Hynie, 2018).

Tento pohled může být užitečný při řešení některých otázek týkajících se uprchlíků, je však také důležité si uvědomit jeho omezení. Jedním z hlavních důvodů je skutečnost, že budoucnost uprchlíků je ovlivněna značnou nejistotou a dočasností. Chybí jim informace o budoucnosti, a to nejen v příštích dvou měsících, ale i v delším časovém horizontu, vzhledem k nejistotě, která je spojena s jejich situací jak v zemi původu, tak v zemi, kde v současné době pobývají. To jim značně ztěžuje hledání motivace k tomu, aby se naučili jazyk hostitelské země na vyšší úrovni a našli si práci, která by více odpovídala jejich zkušenostem, nebo aby investovali do bydlení (například tím, že se rozhodnou odstěhovat z nestandardního ubytovacího zařízení). Jak již bylo naznačeno, tyto výzvy mají zvláštní význam pro starší uprchlíky.

Při snaze vysvětlit zkušenosti a postupy uprchlíků je proto přínosné využít **koncept dočasnosti**. Pojem „dočasnost“ má různé významy, jedná se o strategii, která je záměrně vytvářena za účelem kontroly a řízení situace uprchlíků. Může však také pomoci vysvětlit zkušenosti uprchlíků s nejistotou a časovým či prostorovým pocitem liminality („meziprostoru a neustálé nejistoty“).

Nejistota je definována jako nedostatek informací a nemožnost předvídat budoucí situaci uprchlíků pro všechny zúčastněné aktéry (vláda, členové občanské společnosti, uprchlíci).

Liminalita je antropologický koncept hojně využívaný v sociálním a politickém výzkumu, který odkazuje na „zkušenost, že se člověk ocitne na hranici nebo na pomezí, ať už časově, nebo prostorově“ (Thomassen, 2015:40). V případě uprchlíků odkazuje na vysoce nejistou sociální pozici vyplývající z jejich nedostatečné znalosti a předvídatelnosti budoucnosti.

ODCHOD Z UKRAJINY A TOUHA PO NÁVRATU

Většina respondentů pocházela z východních a jižních oblastí Ukrajiny. Šedesát pět procent respondentů pocházelo ze šesti oblastí původu (obvyklého bydliště) před odchodem z Ukrajiny. Jednalo se o tyto oblasti: Charkovská (17 %), Doněcká (13 %), Záporožská (12 %), Dněpropetrovská (8 %), Kyjevská (8 %), Chersonská (7 %). Tyto oblasti jsou nejvíce zasaženy přímými boji.⁴ Zbývající respondenti (35 %) žili v 19 dalších oblastech na celé Ukrajině.

Podle předchozích výzkumů jsou to právě starší lidé, kteří jsou nejvýznamnější, pokud jde o to, že se nechtějí vzdát svých domovů, a to ani za válečných okolností (Bolzman, 2014). Představa, že člověk vše opustí a nebude se moci vrátit na místo, kde strávil tři nebo více desetiletí života, je hluboce znepokojující vyhlídkou. Z výpovědí respondentů je však zřejmé, že pro některé z nich byl odchod jedinou možností, a tak ji bez váhání využili.

Dokládá to příklad sedmdesátileté ženy, která vysvětlila, že ačkoli se v blízkosti její vesnice nebojovalo, její dům byl vážně poškozen v důsledku incidentu v místní vodní elektrárně. Jiná 77letá žena se podělila o svůj příběh o rychlém a bezohledném ostřelování její vesnice.

“ Za 8 minut jsem musela opustit svůj domov, na tento okamžik nikdy nezapomenu. **”**
Žena, 77 let

⁴ ACLED Data, (2023). „Ukrajina: A Looming Escalation as the War Enters Its Second Year“, <<https://acleddata.com/conflict-watchlist-2023/ukraine/>>, přístup 21. května 2024.

Jiní zůstali ve svých domovech do poslední chvíle. Například manželský pár (63 a 65 let), jehož dcera se rozhodla odjet do zahraničí krátce poté, co jejich vesnici v únoru 2022 obsadila ruská vojska, se zdráhal odejít i poté, co byl svědkem mnoha zvěstev ze strany okupantů. Teprve v listopadu 2023 je dcera nakonec přesvědčila, aby za ní a její rodinou přijeli do Česka.

Jak ukazují výpovědi respondentů, odkládání rozhodnutí o odchodu může představovat další riziko. To dokládá případ další respondentky – 64leté ženy z Charkova. Přestože trpěla vážným onemocněním, rozhodla se následovat svou dceru do Česka až poté, co byly zcela odstřeleny dodávky elektřiny a vody. V té chvíli byl útěk natolik komplikovaný, že potřebovala pomoc dobrovolníků, kteří jí pomohli dostat se do Česka přes Finsko.

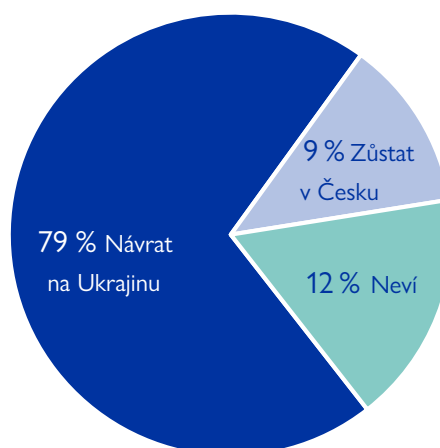
Mezi respondenty bylo 12 procent těch, kteří již byli po roce 2014 alespoň jednou vnitřně vysídleni. Tito respondenti bydleli převážně ve východních částech Ukrajiny, kde je vysoká nezaměstnanost a extrémně vysoké ceny bydlení (Světová banka 2024). Rozhodnutí odejít do zahraničí pro ně bylo ovlivněno tamní špatnou ekonomickou a bytovou situací.

Pokud jde o problémy, kterým uprchlíci v současné době čelí, respondenti uváděli, že to, s čím se potýkají v Česku, je zanedbatelné ve srovnání s hrůznými válečnými zážitky na Ukrajině.

TOUHA VRÁTIT SE DOMŮ

Místo původu respondentů na Ukrajině ovlivňuje nejen jejich zkušenost s válkou a jejich původní rozhodnutí odejít, ale patří také mezi hlavní faktory ovlivňující jejich vyhlídky na návrat. Navzdory náročným okolnostem panujícím v místě původu a skutečnosti, že mnozí z nich pocházejí z okupovaných území nebo se nemají kam vrátit, vyjádřili respondenti silnou víru ve svůj případný návrat. Na otázku týkající se jejich blízké budoucnosti však vyjádřili preferenci zůstat v Česku.

Obrázek 1: Záměry dlouhodobého stěhování (%), n=403

I když je pro nás finančně náročné žít zde, je to mnohem lepší než žít neustále ve strachu o život

Žena, 66 let

Další respondentka ve věku 67 let uvedla, že útrapy, s nimiž se setkala během své třídenní pěší cesty, kdy byla neustále vystavena ostřelování, vedly k závažnému zhoršení jejího psychického stavu. V důsledku toho není schopna vyjádřit ani sebemenší nespokojenost se svými současnými životními podmínkami.

Hodně jsem zestárla a už se necítím sama sebou.

Žena, 67 let

SESTRY Z CHARKOVA

Olena a Kateryna (69 a 65 let) přišly do Česka v říjnu 2022 z Charkovské oblasti po osvobození své vesnice, která se nachází nedaleko ruských hranic a je od února 2022 okupována. Jejich dům byl zničen a kvůli eskalaci konfliktu v něm nemohly dále zůstat. Obě vdovy spolu žily v souladu více než 15 let a vedly společnou domácnost. Na zahradě pěstovaly zeleninu a ovoce, měly slepice a kozu. Se svým životem byly spojené a nikdy nesnily o ničem jiném. Válka ale zničila vše, co za posledních 15 let vytvořily. Olenin syn s rodinou utekl do Ruské federace, ale ona ho odmítla následovat, protože k této zemi cítí nenávist. Současně odloučením od syna velmi trpí. Syn Kateryny slouží v ukrajinské armádě. Obě sestry mají zdravotní problémy. Olena se může pohybovat pouze s pomocí chodítka. Žijí zdarma v ubytovně a jejich jediným příjmem je humanitární příspěvek od českého státu.

Olena se podělila o své vzpomínky na den, kdy začala válka. Vypověděla, že o několik hodin po vyhlášení války v rozhlase do vesnice vjely ruské tanky, obrněné transportéry a pěchota a začaly řádit. Olena a její sestra se schovávaly ve sklepě a byly velmi vyděšené. V jednu chvíli do jejich domu vtrhli vojáci (burjati).

Byli jsme spokojeni se svým životem a o ničem jiném jsme ani nesnili. Válka zničila vše, co jsme za posledních 15 let vytvořili.

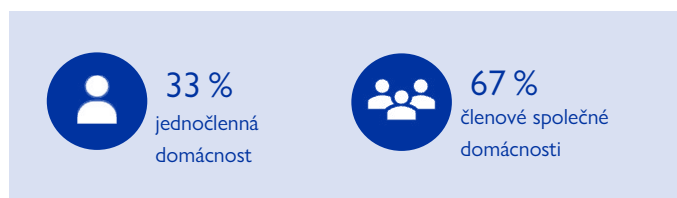

Křičeli na nás a vyhrožovali, že nás zastřelí, protože jsme nereagovali. Jeden z nich, pamatuji si jeho ošklivý obličej, křičel: ‚Měli byste být vděční, že jsem nehodil granát a vy jste ještě naživu!‘ Jiný muž sebral mé sestře telefon a pak odešli, přičemž nám nařídili, abychom mlčeli a nezasahovali, pokud chceme žít.

SITUACE V DOMÁCNOSTI

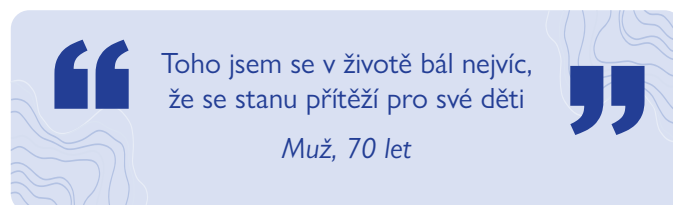
Ze 403 respondentů tvoří 33 procent jednočlenné domácnosti a zbývajících 67 procent jsou členové společné domácnosti (většinou příbuzní). Analýza kvalitativních údajů poskytla diferencovanější obraz těchto dvou skupin a ukázala, že situace domácností a rodin starších uprchlíků je velmi různorodá a ovlivněná různými faktory. Na jedné straně ukazuje, že ne všichni respondenti žijící v jednočlenné domácnosti jsou v Česku zcela osamoceni nebo bez podpory příbuzných. Na druhou stranu ne všichni, kteří žijí s dalšími příbuznými, jsou na tom lépe. Zde je velmi důležité sledovat věk, zdravotní stav a ekonomickou aktivitu osoby/osob, se kterou/kterými daný člověk sdílí domácnost.

V každém případě lze říci, že o většinu starších uprchlíků se starají jejich příbuzní. Bud' žijí společně a dělí se o náklady na domácnost, nebo žijí odděleně. Výzkumy ukazují, že podpora rodiny při vysídlení je pro starší uprchlíky klíčová, protože podporuje kvalitu jejich života (Gaveras et al., 2014). Skutečnost, že o většinu starších uprchlíků se starají jejich rodinní příslušníci, je tedy jistě pozitivním zjištěním. Je však důležité poznamenat, že toto uspořádání může být pro mnoho rodin finančně neudržitelné. Výzkum navíc ukázal, že vysídlení ovlivňuje strukturu a velikost uprchlických domácností a může významně narušit rodinné vzorce a role, zejména ty založené na pohlaví (Coben, Deng, 1998; Pirtskhalava, 2015). Jak tato situace ovlivňuje roli starších lidí v rodině, nebylo tak podrobně zkoumáno, ale některé výzkumy naznačují, že změny, které přináší vysídlení v rodinách, mohou starším lidem ztížit spoléhání se na podporu rodiny, což může negativně ovlivnit jejich život, zejména v zemích/kulturách, kde je rodina pro starší členy domácnosti hlavním zdrojem materiální i nemateriální podpory (Ekoh et al., 2021).

Výsledky této studie ukazují, že mnoho starších uprchlíků bylo schopno žít na Ukrajině finančně nezávislý život a že válka a její následky je učinily závislými na jejich dětech, což způsobuje problémy pro všechny zúčastněné. Na jedné straně respondenti vyjadřovali vděčnost svým dětem za veškerou péči, kterou jim poskytovaly, řešily administrativní problémy, doprovázely je k lékaři, braly je na výlety, zařizovaly ubytování a platily účty. Na druhou stranu ale také zmiňovali, že být pro své děti přítěží vytváří tlak na jejich psychický stav a nutí je zpochybňovat svou sociální identitu. Například jeden z respondentů, který žije pod jednou střechou s manželkou a dětmi, které je živí, vysvětlil, že si

uvědomuje, jak těžké pro ně musí být pracovat 12 hodin denně, 5 až 6 dní v týdnu.

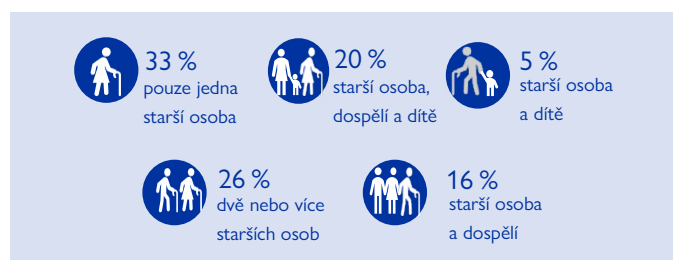

Z tohoto důvodu se mnoho respondentů snaží svým dětem pomáhat hlídáním vnoučat nebo sháněním humanitární pomoci, aby přispěli do domácího rozpočtu a usnadnili jim život.

RŮZNÉ TYPY SLOŽENÍ DOMÁCNOSTÍ

Podle údajů z průzkumu je nejčastější strukturou domácnosti domácnost s jedním členem (33 %). Dvacet šest procent domácností tvoří dvě nebo více starších osob bez dalších dospělých nebo dětí, zatímco jedna z pěti domácností (20 %) se skládá z jedné starší osoby, jednoho dospělého a dítěte. Šestnáct procent zahrnuje jednu starší osobu s jedním nebo více dospělými. Malá část domácností (5 %) sestává z jedné starší osoby s jedním dítětem.

Graf 2: Nejčastější složení domácností, celkem (%), n=403

Zjištění z kvalitativních dat vykreslují přesnější obraz sociální situace v různých typech domácností.

V rámci vícečlenných domácností převažuje domácnost vedená starší osobou. Může se jednat o dva starší lidi, kteří žijí společně, nebo mohou sdílet domácnost se závislou osobou, jako je dítě nebo osoba se zdravotním postižením či vážným onemocněním. Existují také případy, kdy jedna starší osoba žije sama se závislou osobou. Tyto situace mohou být obzvláště obtížné. Například domácnost sdílená 71letým mužem a 67letou ženou, kteří pečují o svou 36letou postiženou dceru, může čelit značným obtížím. Podobně se s obtížemi může setkat i pár ve věku 66 a 61 let, který se stará o vnouče, zatímco jejich syn a snacha slouží

v armádě. Navzdory nedostatku prostředků tito lidé často svůj boj nevyjadřují, zatímco potřeba vnější pomoci je zřejmá.

Dalším běžným složením domácnosti je typ domácnosti, který se skládá z matky, babičky a dětí. Matka je obvykle hlavní živitelkou, zatímco babička se stará o potřeby dětí. Není však neobvyklé, že jsou obě zaměstnané nebo že nepracuje ani jedna z nich. Výsledky studie naznačují, že tyto domácnosti často čelí značným problémům, zejména pokud jde o finanční nezávislost a bytové podmínky.

V případech osaměle žijících osob je třeba rozlišovat mezi těmi, které podporují rodinní příslušníci, a těmi, které nikoli. To se týká jak respondentů, kteří nemají v Česku žádné příbuzné, tak těch, kteří mají příbuzné, kteří je nemohou zabezpečit kvůli vlastní složité situaci. Někteří z těch, kteří nemohou své rodiče podporovat materiálně, se o to snaží alespoň jinými možnými „nemateriálními“ způsoby – sociálně a emocionálně.

Například Liudmyla (82 let) přijela do Česka v listopadu 2023 za svým synem (který zde žije již 20 let). Žije však odděleně na ubytovně a syn ji finančně nepodporuje (kromě toho, že jí občas přiveze nákup) kvůli své vlastní komplikované situaci. Žije s dcerou a manželkou v jednopokojovém bytě a jeho žena je vážně nemocná a nemůže pracovat. Přesto se snaží matce pomáhat, jak jen může, mimo jiné jí tlumočí, nebo vozí k lékaři. Liudmylina finanční situace je obtížná, protože více než polovinu humanitární pomoci utratí za léky. Nicméně morální podpora jejího syna spolu s aktivní účastí na aktivitách organizovaných nevládními organizacemi a diasporou má pozitivní vliv na její psychický stav a pohodu, takže je schopna „jít dál“.

Ti, kteří nemají v Česku žádné příbuzné, buď nemají příbuzné vůbec (to je případ několika ovdovělých bezdětných žen, z nichž některé ztratily manžela během pobytu v Česku), nebo jsou jejich příbuzní v zahraničí. V tomto případě můžeme rozlišit ty, jejichž příbuzní zůstali nebo se vrátili na Ukrajinu, a ty, jejichž příbuzní se odstěhovali do jiné, zpravidla vzdálené země, což ovlivnilo rozhodnutí respondentů je nenásledovat (protože nechtěly být příliš daleko od Ukrajiny).

Ti, jejichž děti jsou v zahraničí, jsou plně, částečně nebo vůbec finančně podporováni svými dětmi. Důvodem, proč je děti nepodporují, je opět většinou to, že samy čelí složité životní situaci.

Výzkumy dokládají, že starší lidé potřebují co nejvíce možné podpory a že podpora rodiny je důležitá pro budování rezistence. Odloučení starších lidí od jejich rodin a jejich neschopnost je podpořit je může učinit velmi zranitelnými, protože jim chybí zdroje k tomu, aby se o sebe postarali (Ekoh et al., 2021). Předkládaná studie na tato zjištěná navazuje a ukazuje, že starší uprchlíci, kteří jsou v Česku sami, bez rodiny, jsou nejzranitelnější, zejména pokud musí řešit nějaké zdravotní problémy. Pomoc zvenčí je pro ně tedy nezbytná.

Ne všechny respondenty, kteří jsou v Česku sami, lze považovat za zranitelné, protože někteří z nich přijeli s primárním cílem podpořit svou rodinu na Ukrajině. Například 62letý muž z Mykolajova pracuje v továrně co nejvíce hodin, aby mohl měsíčně posílat 21 500 Kč (850 EUR) své rodině zpět na Ukrajinu. Tyto případy ale představují spíše výjimky.

BYTOVÁ SITUACE

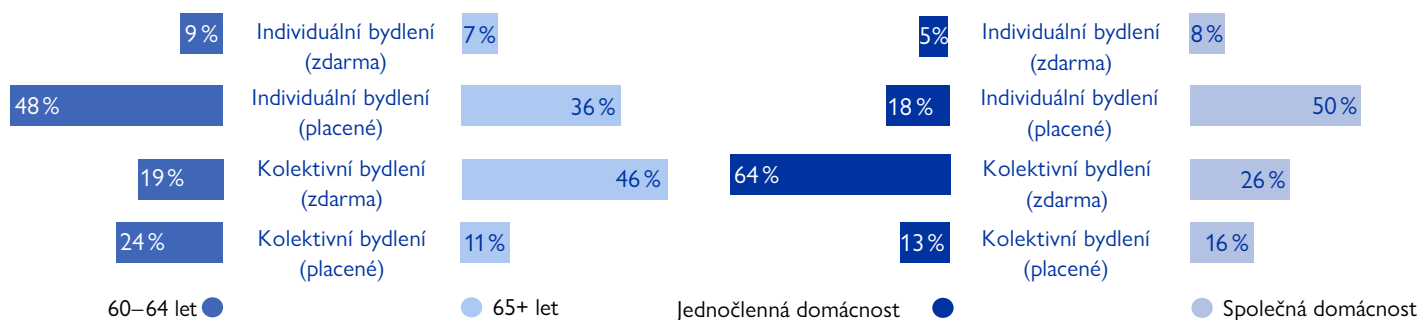
VÍCE NEŽ POLOVINA STARŠÍCH UPRCHLÍKŮ ŽIJE V PLACENÉM BYDLENÍ.

Necelá polovina respondentů (47 %) žije v běžném typu bydlení, zatímco 53 % bydlí v nebytovém typu bydlení⁵. Osoby ve věku 65 let a více žijí častěji v nebytovém typu bydlení než osoby ve věku 60–64 let (57 % oproti 43 %). V nebytovém typu bydlení žije také více respondentů, kteří žijí sami, než těch, kteří sdílejí domácnost s jinými osobami (77 % oproti 42 %). Ve více než

polovině případů (54 %), bez ohledu na typ bydlení, hradí náklady na bydlení sami respondenti nebo jejich rodinní příslušníci (40 % těch, kteří bydlí v běžném typu bydlení, a 14 % v nebytovém typu bydlení) a ve 46 procentech bydlí zdarma (39 % v nebytovém typu bydlení a 7 % v běžném typu bydlení).

Figure 3: Type of housing and payment arrangements by age group and household composition, total (%), n=403

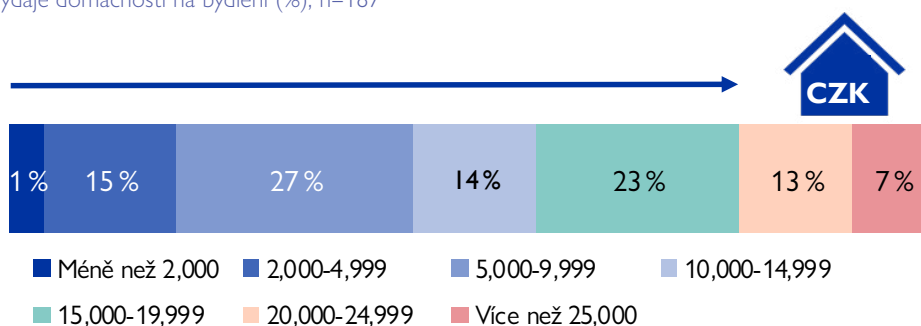
VÝDAJE NA BYDLENÍ

V měsíci předcházejícím rozhovoru utratila většina domácností respondentů (27 %) za bydlení (nájem nebo hypotéku) a účty (elektrina, plyn, voda atd.) mezi 5 000 a 10 000 Kč. Téměř čtvrtina domácností respondentů (23 %) vyčlenila částku mezi 15 000 a 19 999 Kč, ve 20 procentech domácností respondentů utratilo více než 20 000 Kč a zbylých 16 procentech utratilo méně než 5 000 Kč.

Nejvyšší částka vynaložená na bydlení činila 36 000 Kč na domácnost a nejnižší 1 502 Kč. Průměrná částka vynaložená na bydlení byla 12 735 Kč na domácnost respondenta.

Ze zjištění také vyplývá, že složení domácnosti není hlavním faktorem, který ovlivňuje celkovou částku vynakládanou na bydlení. Klíčovou roli při stanovení ceny hrají faktory, jako je typ bydlení (běžný typ bydlení nebo kolektivní) a jeho umístění (městské nebo venkovské oblasti).

Graf 4: Celkové měsíční výdaje domácností na bydlení (%), n=187

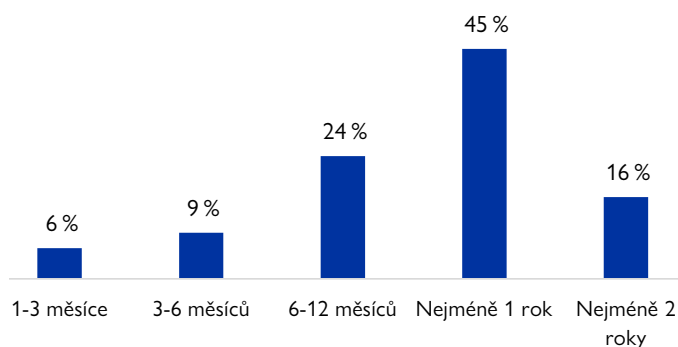

⁵ Běžným bydlením rozumíme bydlení v samostatných či sdílených bytech nebo ve vyhrazených částech domů, poskytovaných místními obyvateli nebo přáteli. Nebytovým typem bydlení rozumíme bydlení v ubytovnách, hotelech či internátech.

DÉLKA POBYTU VE STÁVAJÍCÍM UBYTOVÁNÍ

Většina respondentů žije ve svém současném bydlišti již poměrně dlouhou dobu. Ve 45 procentech případů nezměnili bydlení déle než rok a v 16 procentech případů déle než dva roky (viz Graf č. 5).

Graf 5: Délka pobytu v současném ubytování (%), n=403

POTŘEBY V OBLASTI BYDLENÍ

Zjištění z kvalitativních rozhovorů naznačují, že ne všichni starší uprchlíci, kteří v současné době žijí v nebytovém typu bydlení, se chtějí přestěhovat do běžného typu bydlení. Důvodem je nejen finanční hledisko (nebyli by schopni uhradit náklady, kauci a případný nábytek), ale i další důvody, které se podle našeho zjištění týkají specificky této věkové skupiny.

Starší lidé se při výběru bydlení řídí různými potřebami. Někteří z respondentů, kteří žijí v kolektivních ubytovacích zařízeních (nebytovém typu bydlení) a zdráhají se přestěhovat jinam, uváděli potřebu větší stability v životě a strach z neznámého (a neochotu stěhovat se a přizpůsobovat se životu na jiném místě a v jiné lokalitě) a potřebu být obklopeni podpůrnou komunitou (nebo mít přístup k pravidelné sociální podpoře).

Hovořili o tom, že se cítí dobře v prostředí, kde žijí lidé různého věku, kteří se vzájemně podporují, a kde má každý svou roli a je potřebný. Zmínili situace, kdy ti, kteří nepracují, pečují o děti těch, kteří pracují, nebo kdy ti, kteří mají lepší IT a jazykové znalosti, mohou pomáhat těm, kteří jsou v tomto ohledu méně schopní. Věkovou skladbu v kolektivních ubytovacích zařízeních starší uprchlíci vyzdvihli jako důležitý integrační faktor, který má pozitivní dopad na jejich pohodu a motivaci vytrvat. Podle nich by tomu tak nebylo, kdyby museli žít pouze s lidmi svého věku, kteří by měli tendenci mluvit o nemocech a ztrátě a cítili by se neustále v depresi.

Ti, kteří se chtěli přestěhovat do běžného typu bydlení, zmiňovali touhu po větším soukromí, pohodlí a domácím prostředí, možnost připravovat si jídlo a prádlo podle potřeby, nikoli podle rozpisu, a možnost přizpůsobit si bydlení podle svého vkusu a potřeb (např. nákup a instalace ortopedických matrací). Za pozitivní faktor ve vztahu k běžnému typu bydlení byl považován také výběr lokality s dostupnou dopravou a dostupnými sociálními (a jinými) službami. Zároveň tito respondenti naznačili, že velkým přínosem by byly pravidelné návštěvy sociálního pracovníka, který by je informoval o změnách v zákonech a pomáhal jim s řešením různých druhů problémů.

Podle klíčových informátorů nemusí být samostatné (běžné) bydlení pro starší (nebo jiné zranitelné) uprchlíky vždy tou nejlepší volbou. Jeden z nich uvedl příklad, že mnoho uprchlíků v jeho městě, včetně starších uprchlíků, bylo úřady (KACPU) umístěno do běžného typu bydlení, což vedlo k jejich izolaci a učinilo je zranitelnými vůči podvodům a šíření dezinformací. Uvedla, že lidé žijící v kolektivních ubytovacích zařízeních byli od počátku prověřováni a podporováni různými organizacemi, zatímco ti, kteří žili samostatně, byli přehlíženi. Ideální řešení bydlení pro starší (nebo jiné zranitelné) uprchlíky by mohl představit případ projektu sociálního bydlení, který realizovalo město Pardubice. Lidé zde žijí v bytovém domě, v samostatných bytech, platí regulované nájemné, mají možnost využívat společné prostory (zahradu, prádelnu) a asistenci pravidelně přítomného sociálního pracovníka nebo tlumočnicka.

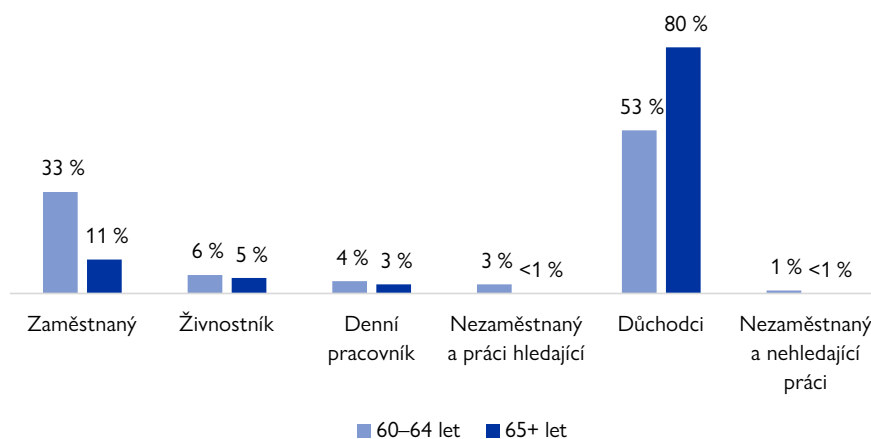
ÚČAST NA TRHU PRÁCE

EKONOMICKÝ STATUS PŘED PŘÍCHODEM DO ČESKA

Před odjezdem z Ukrajiny byla většina respondentů v důchodu: 80 procent osob starších 65 let a 53 procent osob ve věku 60–64 let. Téměř polovina respondentů ve věku 60–64 let byla

na Ukrajině zaměstnána, zatímco pouze 19 procent respondentů ve věku 65 let a více mělo práci. Celkem čtyři procenta byla nezaměstnaná, ale aktivně si hledala práci (graf 6).

Graf 6: Zaměstnanecký status respondentů na Ukrajině před vysídlením, podle věkové skupiny (%), n=403

Vysoká míra nezaměstnanosti u obou věkových skupin na Ukrajině je vysvětlována zákonem stanoveným věkem odchodu do důchodu a podmínkami odchodu do důchodu. Do roku 2018 Ukrajinci odcházeli do důchodu v různém věku v závislosti na pohlaví. Následně se důchodový věk žen postupně zvyšoval, aby se do roku 2021 vyrovnal důchodovému věku mužů, který činí 60 let.⁶ Podle údajů Pensijního fondu Ukrajiny z dubna 2024 je na Ukrajině 10,2 milionu důchodců (což je 11 % z celkového počtu Ukrajinců), z nichž 73 procent tvoří starobní důchodci. Z celkového počtu důchodců se 2,7 milionu z nich účastní trhu práce (Ministerstvo sociální politiky Ukrajiny 2024a).

Tři nejčastější povolání vykonávaná respondenty na Ukrajině jsou odborná povolání (37 %), služby a prodej (20 %) a základní povolání (13 %). Ženy nejčastěji pracovaly v odborných profesích (46 %), ve službách a prodeji (22 %) a v základních profesích (11 %). Muži nejčastěji pracovali jako obsluha strojů a zařízení, v řemeslných profesích (18 %) a v základních profesích (18 %).

Graf 7: Typy zaměstnání respondentů na Ukrajině před jejich vysídlením, podle pohlaví (%), n=403

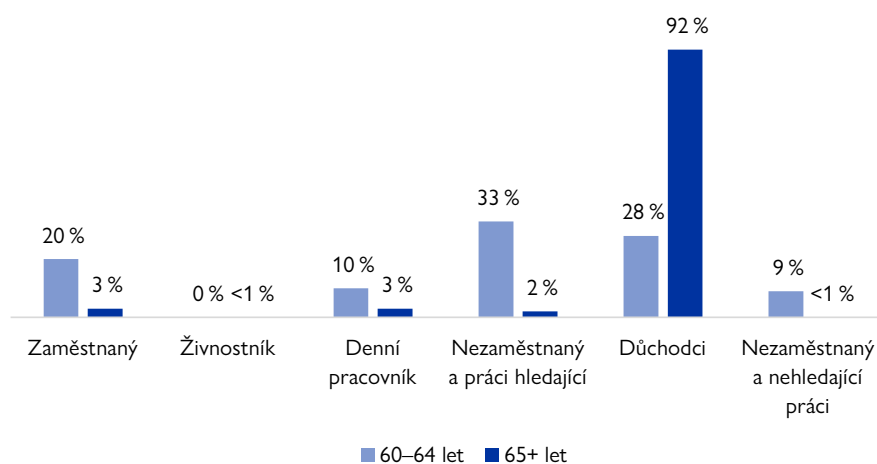
⁶ Ne všem občanům může být po dosažení věku 60 let přiznán důchod. Zákon stanoví, že do důchodu lze odejít i ve věku 63 nebo 65 let. Záleží na evidenčním listu pojištění, který je ukazatelem rozhodujícím o přiznání starobního důchodu. Evidenční list pojištění je doba, po kterou byla osoba zaměstnána a zaměstnavatel za ni odváděl pojistné. Každý rok se mění požadavky na potřebnou dobu pojištění. Ta se zvyšuje o 12 měsíců. Jestliže v roce 2018 stačilo pro odchod do důchodu v 60 letech 25 let zaměstnání, v roce 2028 bude potřeba 35 let.

PŘÁNÍ PRACOVAT V ČESKU A PŘEKÁŽKY NA TRHU PRÁCE

Mnoho respondentů by chtělo pracovat v Česku, a to bez ohledu na svůj věk. Faktory, které zvyšují jejich motivaci k práci, jsou následující: potřeba přispět společnosti (být užitečný pro ostatní), potřeba být aktivní a potřeba vydělat si peníze, aby byli finančně nezávislí (na státu nebo rodině) nebo aby zvýšili své finanční zabezpečení (na pokrytí každodenních výdajů).

Nicméně pouze 12 procent respondentů bylo v době rozhovoru zaměstnáno, 30 procent ve věku 60 až 64 let a 6 procent ve věku 65 let a více. Těch, kteří byli nezaměstnaní a aktivně nehledali práci, bylo deset procent. Více než 75 procent respondentů bylo v důchodu (92 % osob starších 65 let a 28 % osob ve věku 60 až 64 let).

Graf 8: Zaměstnanecký status respondentů v Česku po vysídlení, podle věkové skupiny (%), n=403

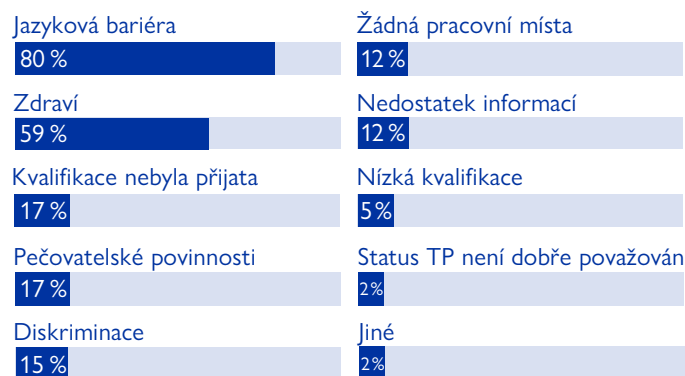

Zajištění vhodného zaměstnání se pro většinu respondentů jeví jako nepřekonatelný problém. To platí jak pro osoby, které hledají práci na částečný úvazek, což často preferují osoby starší 65 let nebo osoby, které se potýkají se zdravotními problémy, tak pro ty, které usilují o práci na plný úvazek. To potvrzují i klíčoví informátoři, kteří v závislosti na městě, z něhož pocházejí, hodnotili možnost najít práci pro starší uprchlíky na škále od obtížné až po téměř nemožnou. Jejich zkušenosti se snahou najít práci pro své klienty se překrývají se zkušenostmi respondentů, kteří uvedli, že byli často propuštěni kvůli svému věku, protože zaměstnavatelé dávají přednost mladším a fyzicky zdatnějším zaměstnancům.

Někteří respondenti také uvedli, že si našli práci, ale buď byli propuštěni, nebo museli přestat pracovat kvůli fyzicky náročné práci (dlouhá pracovní doba, zvedání těžkých věcí) a jejímu negativnímu dopadu na jejich zdraví. Jiní dali výpověď, protože dostávali mnohem nižší plat než jejich kolegové.

Osoby, které nejsou zaměstnané a aktivně nehledají práci v dotazníkovém šetření (n=41) nejčastěji uváděly, že jim v hledání práce brání jazyková bariéra (80 %) nebo zdravotní stav (59 %). Ostatní uváděli jako jednu z překážek povinnosti spojené s péčí o rodinu, jako je péče o děti, starší členy rodiny nebo osoby se zdravotním postižením (17 %). Dalších 17 procent uvedlo, že jejich kvalifikace nebyla přijata. Patnáct procent uvedlo diskriminaci v zaměstnání, následoval nedostatek pracovních příležitostí (12 %) a nedostatek informací (12 %). Mezi další překážky patřila nedostatečná kvalifikace (5 %), negativní vnímání statusu dočasné ochrany (DO) u zaměstnavatelů (2 %) a jiné faktory (2 %).

Graf 9: Překážky v zaměstnání pro osoby hledající práci, celkem (%), (možnost více odpovědí), n=41

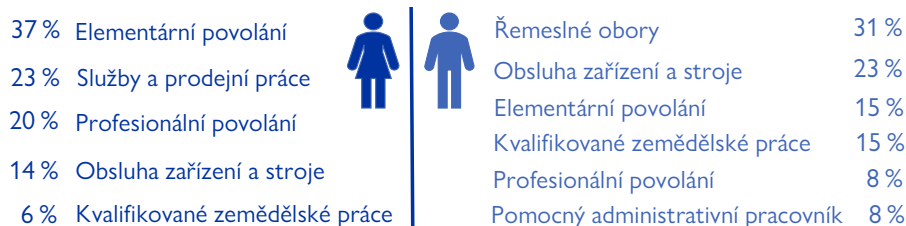

NEJČASTĚJŠÍ POVOLÁNÍ V ČESKU

Z dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti v Česku nejčastěji vykonávají následující povolání: základní profese (31 %), odborné profese, obsluha strojů a zařízení (17 %) a služby a prodej (17 %). Ženy nejčastěji pracují v základních profesích

(37 %), ve službách a prodeji (23 %) a v odborných profesích (20 %). Muži nejčastěji pracují v řemeslných profesích (31 %), jako obsluha strojů a zařízení (23 %), v základních profesích (15 %) nebo v zemědělství a lesnictví (15 %).

Graf 10: Typy zaměstnání respondentů v Česku podle pohlaví (%), n=403

Během kvalitativní části rozhovorů některé ženy hovořily o své touze vrátit se k práci učitelky nebo pečovatelky. Takovou pozici se jim však podařilo získat jen ve výjimečných případech. Nejčastěji zmiňovanými pozicemi byly uklízečka, hospodyně,

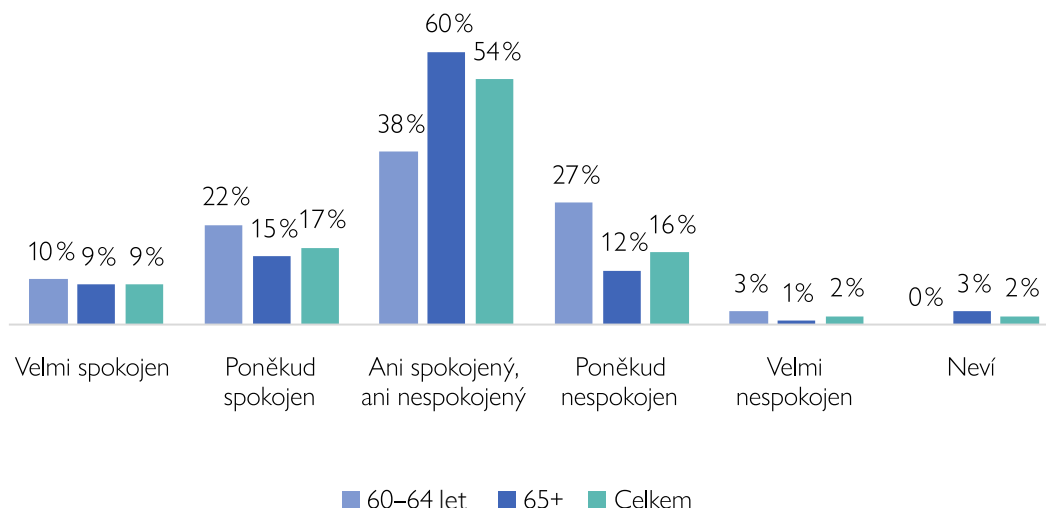
skladnice, manuální pracovnice v továrně nebo v lepším případě pokladní či dělnice v továrně vykonávající méně fyzicky náročnou práci.

SPOKOJENOST SE ZAMĚŠTNÁNÍM / EKONOMICKÝM POSTAVENÍM

O něco více než polovina respondentů (54 %) uvedla, že není ani spokojena, ani nespokojena se svým současným zaměstnáním. Sedmnáct procent je spíše spokojeno, následuje 16 procent lidí,

kteří jsou spíše nespokojeni, devět procent je velmi spokojeno a dvě procenta jsou velmi nespokojena.

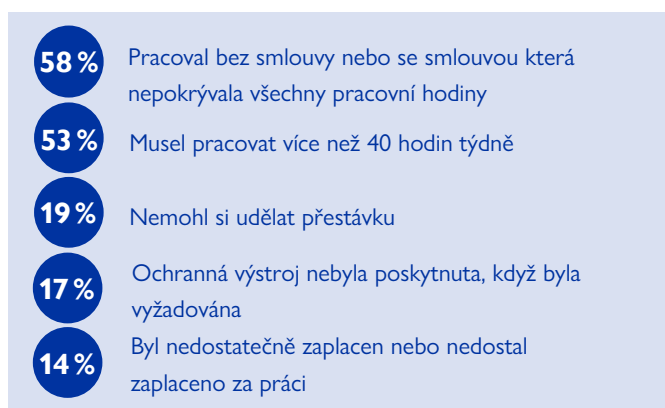
Graf 11: Spokojenost se statusem zaměstnání podle věkových skupin a celkem (%), n=403

Z těch respondentů, kteří byli zaměstnáni v Česku, jich 36 v rámci dotazníkového šetření sdělilo podrobnosti k pracovním podmínkám (n=36). Těmi byly nejčastěji práce bez písemné

smlouvy nebo se smlouvou, která nepokrývá celou jejich pracovní dobu (58 %), a velmi dlouhá pracovní doba (více než 40 hodin týdně, 53 %).

Graf 12: Problémy, kterým respondenti čelí v práci (%), n=36

PRACOVNÍ PODMÍNKY

Většina respondentů (71 %), kteří jsou v současné době zaměstnáni v České republice, uvádí, že pracují na základě písemných smluv, zatímco zbývajících 29 procent pracuje bez písemné smlouvy, na základě ústní dohody. Mezi podílem žen a mužů, kteří pracují s písemnými smlouvami, není významný rozdíl (71 % versus 69 %).

Při porovnání v rámci věkových skupin je zřejmé, že respondenti ve věkové skupině 60 až 64 let jsou častěji zaměstnáni na základě písemné smlouvy než respondenti ve věkové skupině 65 let a více (77 % oproti 59 %). Navíc ti, kteří jsou v jednočlenné domácnosti, pracují častěji s písemnou smlouvou (75 %) než ti, kteří jsou s dalšími členy domácnosti (69 %).

ODPRACOVANÉ HODINY ZA MĚSÍC

Polovina respondentů (50 %, n=48) pracuje 160 a více hodin měsíčně. Z nich 30 procent respondentů uvedlo, že pracuje 160 až 180 hodin měsíčně, a 20 procent uvedlo, že pracuje 200 hodin nebo více. Zbývajících polovina respondentů (50 %) uvedla, že pracuje 160 hodin měsíčně nebo méně.

V tomto ohledu existují významné rozdíly v rámci věkových skupin. Například ve věkové skupině 60 až 64 let pracuje méně než 160 hodin měsíčně pouze 37 procent respondentů, zatímco u respondentů starších 65 let je to 79 procent. To lze přičíst faktorům, jako je nedostatek alternativních / méně náročných pracovních příležitostí, předpokládaná delší pracovní doba a potřeba stabilního příjmu z důvodu absence statusu zranitelnosti a nároku na humanitární finanční pomoc pro uprchlíky ve věku 60 až 64 let.

ZABEZPEČENÍ PŘÍJMŮ A SOCIÁLNÍ PODPORA

Ukrajínští uprchlíci nemají přístup do českého systému sociálního pojištění a nemají stejný nárok na sociální dávky jako čeští občané nebo migranti s jinými typy víz. Mají však nárok na podporu na bydlení a humanitární dávky (dále jen „HuD“), které jsou předmětem zvláštních předpisů. Během počátečního období 150 dnů má příjemce nárok na humanitární příspěvek, který pokrývá základní potřeby, přičemž jeho výše se liší podle věku. Příspěvek pro dospělého činí 4 860 Kč na měsíc, zatímco příspěvek na dítě buď 3 490 Kč, nebo 4 188 Kč. Následně, pokud uprchlík není evidován jako uchazeč o zaměstnání na úřadu práce a není považován za zranitelného, je příspěvek snížen na minimální částku potřebnou k pokrytí základních životních nákladů (3 130 Kč). Příspěvek na bydlení je poskytován přímo držitelům DO jako součást humanitární dávky ve výši započitatelných nákladů na bydlení po dobu prvních 150 dnů. Po uplynutí této doby je příspěvek poskytován pouze osobám, které byly příslušnými právními předpisy označeny za zranitelné. Od září 2024 bude podpora výrazně snížena⁷.

Tabulka 1: Schopnost pokrýt neočekávaný výdaj ve výši 2 500 Kč podle pohlaví, věkové skupiny, složení domácnosti, celkem (%), n=403

	Ženy		60–64 let	65+ let	Jednočlenná domácnost	Sdílená domácnost	Celkem
Ano	30%	41%	47%	28%	20%	39%	33%
Ne	57%	47%	46%	57%	72%	45%	54%
Nevím	8%	8%	2%	10%	4%	10%	8%
Nechci odpovídat	5%	4%	5%	5%	4%	6%	5%

ZDROJE PŘÍJMŮ

Většina respondentů se spoléhala na více než jeden zdroj pokrytí svých životních nákladů. Celkově tři nejčastější zdroje jsou podpora od úřadů (74 %), sociální dávky z Ukrajiny (55 %) a podpora od rodiny (43 %).

Během rozhovorů respondenti často uváděli, že nejsou schopni přežít pouze z jednoho zdroje příjmů. Klíčoví informátoři zmiňovali, že někteří starší uprchlíci žijí ze svých celoživotních úspor, nebo z menších částek, které nashromáždili před červencem 2023, kdy dostávali vyšší státní podporu. Kromě toho respondenti často uváděli, že se spoléhají na jakoukoli dostupnou (materiální) humanitární pomoc, například na produkty distribuované potravinovými bankami nebo jinými organizacemi.

To se shoduje s pozorováním klíčových informátorů, kteří uvedli, že starší osoby patří mezi nejčastější příjemce (materiální) humanitární pomoci. Tito pracovníci také zdůraznili, že před červencem 2023 si starší uprchlíci někdy byli schopni odkládat malou částku peněz na neočekávané výdaje, i když jim často zbývalo jen 500 nebo 1 000 Kč měsíčně na jídlo a další nezbytnosti, například léky. Od snížení státní podpory to je ale již téměř nemožné.

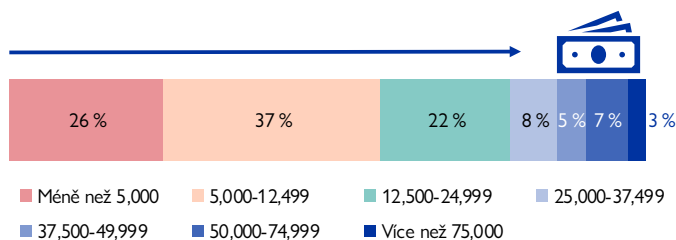
Sedmdesát jedna procent respondentů uvedlo přesný měsíční příjem své domácnosti během pobytu v Česku (n=288). Více než třetina z nich (37 %) tak uvádí, že jejich domácnost má měsíční příjem mezi 5 000 a 12 499 Kč, následuje 26 procent těch, jejichž příjem je nižší než 5 000 Kč, a 22 procent těch, jejichž příjem je mezi 12 500 a 24 999 Kč. Podíl těch, kteří mají příjem domácnosti vyšší než 25 000 Kč, činil 15 procent z celkového počtu respondentů, kteří uvedli svůj měsíční příjem.

FINANČNÍ SITUACE

Přestože někteří starší uprchlíci na tom jsou finančně lépe než jiní, celkově jejich finanční situace zůstává nepříznivá. To lze ilustrovat na skutečnosti, že více než polovina respondentů (54 %) uvedla, že si jejich domácnost nemůže dovolit pokrýt neočekávaný výdaj ani ve výši 2 500 Kč (100 EUR). Z těch, kteří odpověděli, že si mohou dovolit alespoň nějaký neočekávaný výdaj, 33 procent uvedlo, že jejich domácnost může pokrýt neočekávaný výdaj ve výši 2 500 Kč, 19 procent uvedlo, že může pokrýt 5 000 Kč, 11 procent může pokrýt 12 500 Kč.

Schopnost pokrýt neočekávaný výdaj ve výši 2 500 Kč se významně lišila podle pohlaví, věkové skupiny a složení domácnosti. Nejnáročnější je situace pro ženy, respondenty starší 65 let a osoby žijící v jednočlenné domácnosti. Z údajů vyplývá, že 72 procent těch, kteří žijí v Česku v jednočlenné domácnosti, nedokáže pokrýt neočekávaný výdaj. Kromě toho jsou v nevýhodě také ženy a respondenti starší 65 let, z nichž 57 procent uvedlo, že nemají možnost takové výdaje pokrýt.

Graf 13: Celkový čistý příjem domácností v Česku, celkem (%), n=288

PŘÍJMY A NA UKRAJINĚ

Částka HuD vyplácená držitelům DO se vypočítá na základě celkového příjmu a potenciálních úspor uprchlíků, včetně všech příjmů z Ukrajiny. V případě starších uprchlíků se jedná především o starobní a/nebo invalidní důchody. Je však třeba poznamenat, že mnoho lidí v praxi důchody nepobírá, nebo že někteří mohou mít na Ukrajině ještě nezbytné výdaje (v tomto případě označované jako remitence a jiné výdaje).⁸

Z těch respondentů (n=363), kteří uvedli přesný měsíční příjem své domácnosti z Ukrajiny, 36 procent respondentů uvedlo, že v předchozím měsíci neměli žádný příjem, zbývajících 64 procent (n=231) uvedlo přesnou částku v rozmezí 1 191 až 17 579 Kč měsíčně/domácnost. Z nich 78 procent uvedlo, že příjem jejich domácnosti z Ukrajiny byl nižší než 5 000 Kč, zatímco pouze 22 procent uvedlo příjem nad touto hranicí.

Většina respondentů uvedla, že jejich příjem na Ukrajině pochází z důchodů souvisejících s věkem nebo invaliditou. Podle údajů Penzijního fondu Ukrajiny činí průměrný starobní důchod 3 418 Kč. Zároveň 62 procent důchodců na Ukrajině pobírá důchod nižší než 2 976 Kč (Ministerstvo sociální politiky Ukrajiny 2024a). Minimální měsíční výše starobního důchodu přiznaného v roce 2024 v Česku činí 5 170 Kč.⁹ Průměrná výše starobního důchodu v Česku v roce 2022 činila 19 807 Kč u mužů a 16 509 Kč u žen.¹⁰ Z toho vyplývá, že výše průměrného ukrajinského důchodu je mnohem nižší než českého a že neumožňuje finanční nezávislost starších ukrajinských uprchlíků v Česku.

Podle informací, které respondenti sdělili během kvalitativní části rozhovoru, není neobvyklé, že někteří nemají přístup ke svému ukrajinskému důchodu, zatímco jsou v Česku (to by mohlo vysvětlovat 33 % respondentů, kteří odpověděli, že nemají příjem z Ukrajiny). K tomu dochází především v případech, kdy je důchod vyplácen prostřednictvím pošty v místě původu na Ukrajině, (k dubnu 2024 byl 18 % důchodcům (1,8 milionu) důchod vyplácen prostřednictvím poboček společnosti „Ukrposhta“)¹¹ nebo při skončení platnosti bankovních karet. Změna způsobu

výplaty důchodu nebo prodloužení platnosti bankovní karty nebylo podle respondentů (a klíčových informátorů) možné bez vycestování na Ukrajinu a osobního řešení problému. Tito lidé si také nebyli jisti, zda si budou moci částku nashromážděnou na Ukrajině vůbec někdy vybrat, zejména v případě, kdy pocházeli z okupovaných oblastí. Celkově bylo zjištěno, že osoby, které nemohou pobírat důchod, patří mezi finančně nejpostiženější.

Ačkoli účastníci uvedli, že mají určitý příjem z Ukrajiny, nevyplyvá z toho jednoznačně, že jsou schopni jím plně hradit své každodenní výdaje v Česku, protože na Ukrajině mají také výdaje – na nájem, komunální služby, půjčky, údržbu majetku nebo podporu rodinných příslušníků.

“ Jedna z našich klientek, 64letá žena, která pracuje jako uklízečka, je tak hubená, tak udřená, snaží se ze všech sil vydělat peníze na nájem, ale také posílat peníze svému synovi, který je v první linii. ”

Z těch respondentů, kteří upřesnili výši výdajů na Ukrajině (n=383), 64 procent neutratilo v zemi původu žádné peníze, zatímco zbývajících 36 procent utratilo v měsíci předcházejícím rozhovoru 177 až 25 000 Kč. Z těch, kteří měli výdaje na Ukrajině (n=139), 56 procent uvedlo, že mají na Ukrajině výdaje nižší než 2 000 Kč. Zbývajících 44 procent těchto respondentů uvedlo výdaje nad touto hranicí.

Někteří také zmínili, že museli přestat platit své výdaje na Ukrajině (např. nájemné za byt) a že se jim kvůli tomu na Ukrajině hromadí dluhy.

ZAJIŠTĚNÍ PŘÍJMŮ

Analýza kvalitativních dat ukázala, že starší uprchlíci se často potýkají s problémy při uspokojování svých základních životních potřeb, přestože si zjevně udržují skromný životní styl, kdy utrácejí pouze za nezbytné výdaje. Ve většině případů se snaží zůstat pozitivní, zdůrazňují, že nepotřebují více, a vyjadřují hlubokou vděčnost českým lidem za jejich pomoc. Obávají se však situace po 1. září, neboť se domnívají, že v případě snížení státní podpory nebudou schopni finančně vyjít.

8 <https://www.migrationdataportal.org/themes/remittances>

9 <https://www.cssz.cz/duchodova-kalkulacka>

10 <https://www.czso.cz/csu/czso/graf-prumerna-vyse-starobniho-duchodu-v-ceske-republice>

11 Інформація щодо розподілу чисельності пенсіонерів за способами виплати пенсій станом на 1 квітня 2024 року – Пенсійний фонд України (pfu.gov.ua)

Nechápu, jak budeme od září platit bydlení, když doplatek na bydlení je 4 800 Kč a postel v hotelu teď stojí 7 500 Kč. Ale možná to bude od září ještě dražší.“

Žena, 71 let

Jiní respondenti uvedli, že jejich rodina zajišťuje všechny jejich potřeby a že o HuD nikdy nežádali. Někteří lidé, kteří žili s mladšími, ekonomicky aktivními příbuznými, neměli přehled o finanční situaci domácnosti a nechťeli se do finančních záležitostí vměšovat. Někdy hovořili o tom, že se museli vyrovnávat s pocity studu a s tím, že jsou pro své příbuzné (nebo stát) přítěží.

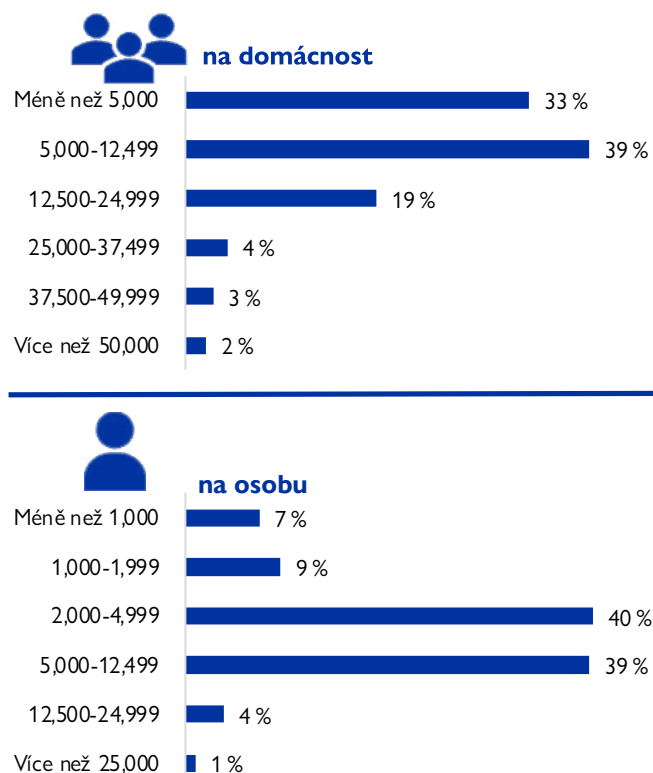
Jak již bylo uvedeno, o většinu starších uprchlíků se starají jejich rodinní příslušníci. To však pro ně může být náročné, protože finanční situace mnoha uprchlíků je nepříznivá. Z předchozího výzkumu vyplývá, že 31 procent uprchlíků není schopno pokrýt své každodenní výdaje, zatímco 53 procent respondentů není schopno pokrýt neočekávaný výdaj ve výši 13 600 Kč (IOM Česko 2024). Podle výzkumu PAQ navíc 58 procent uprchlíků žije pod hranicí chudoby (PAQ Research a Akademie věd 2023).

Z kvalitativních zjištění tohoto šetření vyplývá, že situace může být komplikovaná zejména pro ty, kteří mají v domácnosti pouze jednu pracující osobu, například kvůli přítomnosti malých dětí nebo postižených či nemocných osob v domácnosti. U osob žijících v domácnosti s jedním členem rodiny nebo v domácnosti vedené starší osobou je jejich situace v oblasti příjmového zabezpečení závislá na řadě faktorů, včetně míry podpory ze strany rodinných příslušníků a jejich zaměstnaneckého statusu.

Z údajů získaných v dotazníkovém šetření vyplývá, že podíl respondentů, kterým na domácnost (měsíčně) zbývá 5 000 až 12 499 Kč, je 39 procent. Následuje 33 procent respondentů, kterým zbývá méně než 5 000 Kč, a 19 procent těch, kterým po uvedených výdajích zbývá částka 12 500–24 999 Kč na domácnost. Zbývajícím devíti procentům respondentů zbývá více než 24 500 Kč na domácnost.

S přihlédnutím k rozdílům ve složení domácností byla vypočítána čistá měsíční částka připadající na jednotlivce (na měsíc) po odečtení výdajů v Česku i na Ukrajině. Ze zjištění vyplývá, že větší části respondentů (40 %) zbývá na osobu 2 000–4 999 Kč, následuje 39 procent, které disponují částkou 5 000–12 499 Kč. Menší části respondentů (9 %) zbývá 2 000–4 999 Kč a sedmi procentům méně než 1 000 Kč na osobu na měsíc. Pouze pěti procentům respondentů, kteří zveřejnili informace o příjmech a výdajích v Česku a na Ukrajině, zbývá více než 12 500 Kč na osobu na měsíc.

Graf 14: Rozdíl mezi celkovými čistými příjmy v Česku a na Ukrajině a výdaji na bydlení, na domácnost a osobu, celkem (%), n=291

Lze konstatovat, že finanční nestabilita, kterou starší uprchlíci v Česku zažívají, je značná. Rozhovory s klíčovými informátory naznačují, že tato skutečnost spolu s nemožností přístupu k potřebné zdravotní péči během jejich pobytu v Česku slouží jako hlavní faktor, který mnohých z nich ovlivňuje v úvahách o návratu na Ukrajinu.

PŘÍBĚHY RESPONDENTŮ

Svitlana (61 let) žije v Česku už více než rok se svým manželem a pětiletou vnučkou. Pocházejí z Dněpru a jejich syn a snacha slouží v ukrajinských ozbrojených silách. První dva měsíce strávené v Česku bydleli v bytě u vzdálených příbuzných, kteří jim později pomohli najít současný byt. Vzhledem ke svému věku a zdravotnímu stavu nemohli najít zaměstnání. V současné době pobírají humanitární dávku v přibližné výši 15 000 Kč, která se ale mění v závislosti na výši finančních prostředků, které dostávají z Ukrajiny (obvykle je to 600–700 EUR, včetně důchodů a peněz, které jim zasílají jejich děti). Po úhradě nájemného jim zůstává přibližně 10 000 Kč na pokrytí dalších životních nákladů. Podle Svitlany jim to stačí. Svitlana se pravidelně zapojuje do různých aktivit: navštěvuje jazykové kurzy, účastní se různých kroužků a zájmových skupin. Doma se s vnučkou učí česky, využívají výuková videa a jazykové aplikace. Společně s manželem se pro vnučku snaží najít vhodnou školu, kterou by mohla začít od září navštěvovat, a strachují se, co se stane, až jim po roce 2025 nebudou prodloužena víza.

Tetiana (64 let) žije v Česku od března 2022. Bydlí v ubytovně, kde je spokojená, pouze se svým psem. Přestože Tetiana bojuje s těžkou formou rakoviny (která si již vyžádala několik operací a chemoterapií), nebyla v Česku uznána za osobu se zdravotním postižením a následně za zranitelnou osobu podle Lex Ukrajina. Očekává se od ní, že bude ekonomicky soběstačná, ona ale kvůli svému zdravotnímu stavu není schopna pracovat. Z tohoto důvodu je její finanční situace velmi špatná. Za ubytování musí platit 5 500 Kč měsíčně, ale její jediný příjem je v současné době přibližně 6 000 Kč měsíčně (3 500 Kč od HuD a 2 500 Kč měsíčně od Charity). Její jediné dítě, syn, žije na Ukrajině a vzhledem k vlastní složité ekonomické situaci ji není schopen finančně podpořit. Tetiana by se ráda vrátila domů, ale obává se, že by jí současná situace znemožnila přístup k odpovídající zdravotní péči.

Irina (62 let) žije v Česku od února 2022 se svou dcerou a dvěma vnoučaty. Svého manžela, který je zdravotníkem v armádě, neviděla více než rok a moc jí chybí. Je v invalidním důchodu a nemůže pracovat. Pracuje pouze její dcera, která má podle Iriny dobrou práci a příjem. Měsíční příjem domácnosti je 22 100 Kč:

20 500 Kč / 838 EUR (mzda) + 1 600 Kč / 68 EUR (důchod z Ukrajiny). Za ubytování platí 9 400 Kč. Měsíčně jim tedy zůstává přibližně 11 000 Kč. Podle Iriny se jim daří dobře.

Maryna (65 let) je vdova z Charkova. V Česku žije se svým postiženým synem, který je na invalidním vozíku. Do Česka byli přestěhováni s pomocí Českého paralympijského svazu, protože její syn je aktivním paralympijským sportovcem. Tato organizace jim také pomohla s nalezením bezplatného ubytování v malém lázeňském městě, kde nyní sdílí jednu malou místnost na ubytovně. Syn by rád navštěvoval jazykové kurzy nebo kurzy informačních technologií, ale nepodařilo se mu najít takové, které by byly bezbariérové. Ačkoliv má vysokoškolské vzdělání, najít si práci pro něj představuje velký problém. Denní výdaje pokrývají s pomocí humanitárních dávek (8 000 Kč) a ukrajinských důchodů (3 000 Kč). Celkem jim na výdaje (po zaplacení nájmu) zůstává 11 000 měsíčně.

Anna (68 let) přijela do Česka v prosinci 2022 z okupovaného města Tokmak. Její dcera a vnuk odešli z města deset měsíců předtím, ale ona se zpočátku zdráhala je následovat v naději, že válka brzy skončí. V Česku se rodina musela několikrát stěhovat, ale v současné době se již usadili a bydlí společně v pronajatém bytě v Mladé Boleslavi, kde za nájem platí 15 000 Kč měsíčně. Dcera a vnuk jsou zaměstnáni v místní továrně, kde si dohromady měsíčně vydělají přibližně 33 000 Kč čistého. Anna se pokoušela pracovat na částečný úvazek v pekárně. Práce ale byla fyzicky náročná, Anna trpěla hypertenzí a práci musela ukončit. Jejím jediným zdrojem příjmu je důchod z Ukrajiny, který činí přibližně 1 400 Kč/měsíčně. Její dcera a vnuk ji však živí a nechtějí, aby kvůli svému chatrnému zdraví pracovala. Podle Anny jí to, že žije s rodinou, dodává sílu a naději do budoucna.

HUMANITÁRNÍ PŘÍSPĚVEK (HUD)

Od 1. července 2023 se výše HuD vypočítává na základě celkového příjmu a potenciálních úspor uprchlíka. Stejně jako u dávek pro české občany se při výpočtu vychází z životního minima a existenčního minima. Výpočet vychází ze součtu dávek pobíraných členy domácnosti a započitatelných nákladů na bydlení.¹² Následně se uvedená částka odečte od celkového příjmu domácnosti včetně úspor, aby se určila výše příspěvku. Pokud příjem převyšuje dávku, na kterou má osoba nárok, o jednu Kč nebo více, nemá na HuD nárok.¹³

PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ

Příspěvek na bydlení se poskytuje ve výši započitatelných nákladů na bydlení a je omezen na prvních 150 dní (5 měsíců). Následně bude příspěvek vyplácen pouze osobám, které jsou zákonem definovány jako zranitelné. Mezi ně patří děti do 18 let, studenti, osoby pečující o dítě do 6 let (vždy pouze o jednu osobu), těhotné ženy, osoby starší 65 let, osoby se zdravotním postižením, jakož i osoby, které o ně pečují.

Aby osoba prošla posouzením zranitelnosti a měla nárok na bezplatné sociální bydlení, musí být příjemcem HuD. Pokud osoba nemá nárok na HuD z důvodu svého zaměstnání a celkový příjem převyšuje dávky, na které má domácnost nárok, měli by všichni členové domácnosti hradit náklady na bydlení v sociálním bytě z vlastních prostředků, i když se sami klasifikují jako zranitelní.

12 Započitatelné náklady na bydlení jsou stanoveny ve výši 2 400–3 000 Kč na osobu (nejvýše 12–15 000 Kč na domácnost). Tento údaj je závislý na tom, zda je nemovitost evidována v databázi MPSV.

13 Například osoba, která je sama a není zařazena do zranitelné kategorie, nedostane HuD, pokud její příjem přesáhne 4 860 Kč nebo 3 130 Kč v závislosti na datu přestěhování.

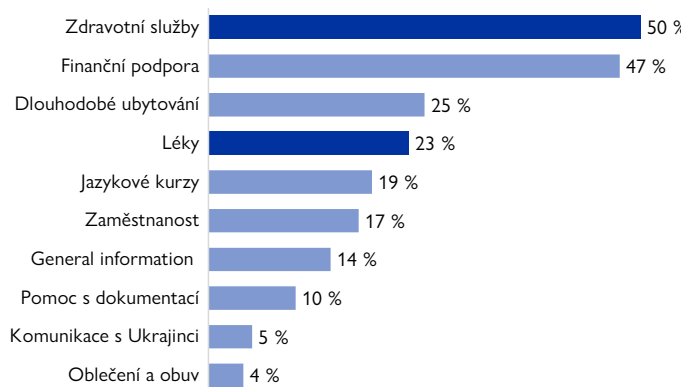
ZDRAVOTNÍ SITUACE A ZDRAVOTNÍ PÉČE

Existující výzkumy dokládají, že během války a vysídlení se starší lidé častěji potýkají s psychickým strádáním (Loi a Sundram, 2014) a zdravotními problémy (Strong et al., 2015) než běžná populace uprchlíků.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že má 77 procent respondentů v domácnosti alespoň jednu osobu se specifickými zdravotními potřebami, včetně sebe. Z těchto domácností (n=311) má 88 procent alespoň jednu osobu v domácnosti s chronickým onemocněním nebo závažným zdravotním stavem, 51 procent má někoho se zrakovým postižením, 45 procent má někoho, kdo má potíže s chůzí nebo se zdoláváním schodů, a 33 procent někoho, kdo trpí depresemi.

Potřeba zdravotnických služeb se umístila na prvním místě mezi deseti prioritními potřebami, které respondenti uvedli jako naléhavé. Konkrétně 50 procent z 331 respondentů uvádí zdravotnické služby, 23 procent pak léky, což je čtvrtá nejčastěji zmiňovaná potřeba.

Graf 15: 10 nejčastějších potřeb respondentů (%), (možnost více odpovědí), n=331

Tato zjištění jsou v souladu s podrobnějšími informacemi, které respondenti poskytli během kvalitativní části rozhovorů. Z nich vyplývá, že se mnozí z nich potýkají s různými typy onemocnění, ať už chronickými nebo akutními, případně obojího, jako je těžká cukrovka, kardiovaskulární onemocnění, rakovina nebo problémy s pohyblivostí (problémy s chůzí, onemocnění páteře).¹⁴ Někteří z respondentů, kteří jsou sami v dobrém zdravotním stavu, se navíc musí starat o rodinné příslušníky se zdravotními problémy nebo postižením.

ZHORŠUJÍCÍ SE ZDRAVOTNÍ STAV

Z rozhovorů dále vyplynulo, že zdravotní stav mnoha osob je nejen nepříznivý, ale dokonce se zhoršuje. To nelze přičítat pouze faktoru věku, ale také neustálému stresu (souvisejícímu nejen s prožitým traumatem, ale také s post-migračním stresem, viz Li et al., 2016), který může způsobit zhoršení starých i nových chronických onemocnění (Hachem et al., 2022). Tyto obavy spolu s nejnovějšími údaji, které naznačují výrazný pokles průměrné délky života Ukrajinců, vykreslují neradostný scénář týkající se zdraví ukrajinských uprchlíků.¹⁵

Na problém zhoršujícího se zdravotního stavu upozorňovali jak klíčoví informátoři, tak někteří respondenti, kteří uváděli, že se jejich zdravotní stav vážně zhoršil buď již během pobytu ve válečné zóně, nebo později po příchodu do Česka. Jeden z nich, muž ve věku 63 let, například zmínil, že nedávno přišel o práci v továrně kvůli opakovaným a nesnesitelným bolestem hlavy, které ho čas od času zcela ochromily. Přičítá to nezvyklému podnebí a stresu z nedávné ztráty dcery. Další situací, která podle respondentů přispěla ke zhoršení jejich zdravotního stavu, byla nemožnost včasného ošetření, ať již během pobytu na Ukrajině, nebo později v Česku.

DUŠEVNÍ ZDRAVÍ A OSAMĚLOST

Výše uvedený příklad odkazuje k důležitému zdravotnímu problému, kterým je duševní zdraví, které může být v případě uprchlíků z Ukrajiny obzvláště křehké (33 % respondentů má v domácnosti alespoň jednu osobu, která trpí depresí, včetně sebe sama) (viz také Hachem et al., 2022). Ačkoli samotní respondenti o duševním zdraví nemluvili vždy otevřeně, výzkumníci, kteří rozhovory realizovali, si často všimli, že lidé jsou ve velkém stresu, někdy dokonce plakali. Například žena z Bakhmutu, která je v Česku sama se svým sedmnáctiletým vnukem a jejíž dům byl zničen ostřelováním, sdílela své obavy z toho, co ji čeká po legislativních změnách od prvního září a mluvila o velkém psychickém tlaku, ve kterém se důsledkem vysídlení nachází: „Nikdy v životě jsem si nedokázala představit, že se dostanu do takové situace,“ říká.

¹⁴ Podle WHO je 84 % veškeré úmrtnosti na Ukrajině způsobeno kardiovaskulárními chorobami (KVO), cukrovkou, rakovinou, chronickými respiračními onemocněními a duševními poruchami. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/352494/WHO-EURO-2022-5169-44932-63918-eng.pdf?sequence=3>

¹⁵ Střední délka života, která již byla velmi nízká, se během posledních dvou let snížila z 64 na 57 let u mužů a ze 70 na 64 let u žen. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2666-7762%2823%2900192-8>

Další respondent, 63letý muž, přijel do Česka s dcerou a vnučkou a od začátku začal pracovat, aby zajistil rodinu. Poté, co jeho syn zemřel ve válce, propadl silné depresi a ztratil motivaci pracovat nebo se učit jazyk.

Jedna z klíčových informátorek v této souvislosti uvedla, že když starším lidem chybí téma nebo aktivita, které by se mohli věnovat během setkání komunitního klubu, která jsou pro ně organizována, často je pohltí negativní emoce a myšlenky. Tyto pocity pramení z jejich nejisté a zdánlivě beznadějně situace, kdy pro sebe nevidí žádnou budoucnost. Bez ohledu na to, zda byli respondenti v Česku sami, nebo s rodinou, často zmiňovali pocity osamělosti a ztráty. Hovořili o ztrátě přátel, rutiny, kořenů a budoucnosti, žili ve stavu „liminality“. V této fázi života si nedokázali představit, jak by mohli začít znovu.

PŘEKÁŽKY A PROBLÉMY, KTERÝM RESPONDENTI ČELÍ V SOUVISLOSTI SE ZDRAVOTNÍ PÉČÍ.

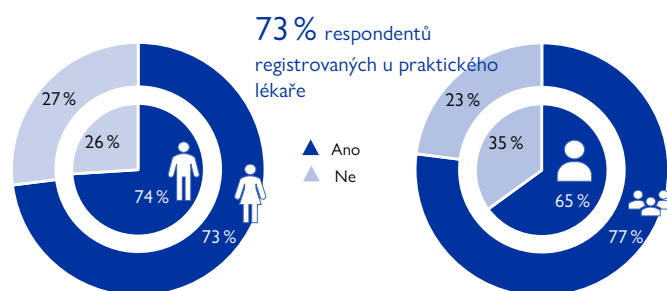
Držitelé dočasné ochrany z Ukrajiny mají v Česku přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění. V přístupu ke zdravotní péči ale přesto čelí mnoha překážkám. V rámci dotazníkového šetření respondenti nejčastěji jmenovali jazykovou bariéru (71 %) a dlouhé čekací doby (68 %), zejména v případě potřeby specializovaného ošetření nebo operace. Dále byla zmíněna nedostupnost služby (27 %), dodatečné náklady na některé zákroky nebo léky (nejčastěji se to týkalo zubního ošetření) (13 %) nebo problémy se získáním léků, na které byli lidé zvyklí během pobytu na Ukrajině.

Dle zjištění z kvalitativní části šetření se respondenti potýkali nejen s jazykovou bariérou, ale také se obtížně orientovali v českém zdravotnickém systému, který je odlišný od ukrajinského. Podle klíčových informátorů představuje další významnou bariéru pro lidi v této věkové skupině také jejich nízká úroveň IT gramotnosti. Pro starší uprchlíky může být velmi obtížné vyhledat si informace na internetu nebo někam zavolat. Možnost obrátit se na osobu, která by domluvila schůzku nebo je na schůzku doprovodila, zdůrazňovali zejména ti, kteří nemají v Česku žádné (mladší) příbuzné nebo žijí v místech, kde sociální služby nejsou dostupné. Někteří z respondentů, kterým se této pomoci dostalo, uvedli, že bez pomoci dobrovolníků / sociálních pracovníků, by nebyli schopni své zdravotní problémy řešit.

Tím lze také vysvětlit, proč se více než čtvrtina (27 %) respondentů neregistrovala u praktického lékaře (dále jen PL). Zkrátka nevěděli jak. Z rozhovorů s klíčovými informátory dále také vyplynulo, že starší uprchlíci jsou náchylnější k podvodům a častěji platí neoprávněné částky za poskytované služby. Externí (sociální) podpora proto může mít pro starší uprchlíky zásadní význam, mající výrazný dopad na jejich blahobyt, zejména pokud se jedná o asistenci při řešení jejich zdravotních problémů.

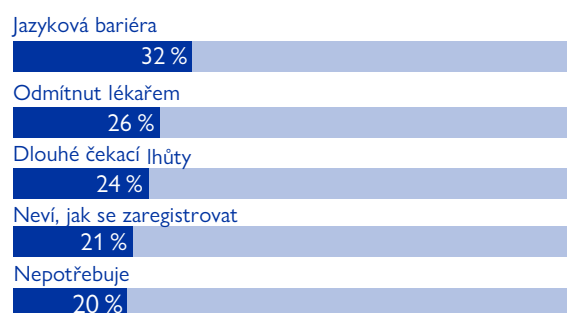
Graf 17: Registrovaní u PL podle složení domácnosti, podle pohlaví (%), n=403

¹⁷Praktický lékař (PL)

Pro 32 procent respondentů bylo poněkud obtížné (20 %) nebo velmi obtížné (12 %) navštívit lékaře. Někteří z respondentů, kteří uvedli, že se nemohli léčit, především kvůli dlouhým čekacím lhůtám, se rozhodli svou situaci řešit dočasným přestěhováním na Ukrajinu, aby se mohli léčit tam.¹⁶ To se však týkalo pouze specifických a dostupnějších způsobů léčby, jako v případě jedné respondentky, která uvedla, že v květnu 2023 odjela se svým manželem na Ukrajinu (Užhorod), aby podstoupil operaci kloubní náhrady, protože v Česku se nemohli zaregistrovat ani u PL, ani u specialisty.

Obrázek 18: Pět nejčastějších důvodů, proč nejste registrovaní u PL (%), (možnost více než jedné odpovědi), n=107

Na druhou stranu někteří respondenti uvedli, že jejich zdravotní potřeby/situace představovaly jeden z hlavních důvodů, proč se vůbec rozhodli odjet do Česka, jako například Lydia, která přijela

¹⁶ Podle DTM IOM Ukraine se 16 % respondentů vrátilo na Ukrajinu, protože neměli přístup ke zdravotním službám v zemi vysídlení. Zpráva o vysídlení na Ukrajině, prosinec 2023“, str. 4.

do Česka se svou dcerou, která je onkologickou pacientkou a jejíž zdravotní a psychický stav byl negativně ovlivněn válečnými okolnostmi. Zde v Česku se jim dostalo komplexní a bezplatné léčby, což by na Ukrajině nebylo možné.

Je dobře známo, že systém zdravotní péče na Ukrajině značně utrpěl pod tlakem války (Barten et al., 2023). Podle Ministerstva sociální politiky Ukrajiny „válka vede k omezenému přístupu ke zdravotní péči na okupovaných územích a v oblastech aktivních bojů“.¹⁷ To je v souladu se zkušenostmi i dalších respondentů (vedle Lydie), kteří uváděli, že v místě jejich původního bydliště se současně provádějí pouze život ohrožující operace (hlavně u vojáků) nebo že nemohli získat potřebnou léčbu či léky kvůli nedostatku služeb či dopravních/cestovních omezení.

Bohužel ne všichni respondenti, kteří přijeli do Česka primárně ze zdravotních důvodů, se dočkali potřebné léčby. Buď lékaře vůbec nenašli, nebo stále čekají na termín vyšetření, přičemž se jejich zdravotní stav dále zhoršuje. Někteří se cítí zoufale, jiní říkají, že pobyt v zemi, kde není válka, jim psychicky velmi pomohl a že se nyní cítí v klidu, což je pro ně zásadní.

Dalším problémem, který respondenti v souvislosti se zdravotní péčí uváděli, byla nutnost spoléhat se na léky z Ukrajiny. K tomu docházelo v případech, kdy respondenti nemohli sehnat PL nebo se nemohli objednat k lékaři, nebo když byli zvyklí na typ léku, který není v Česku uznáván a/nebo prodáván.

Mezi další diskutované problémy patřila závislost na sociální/zdravotní péči v místě bydliště, která respondentům ztěžovala přestěhování do vhodnější lokality/bytování (v případě potřeby). Zmíněny byly rovněž problémy s neuznáváním invalidity v Česku a specifické problémy týkající se osob žijících v nebytovém typu bydlení, nevhodném pro pobyt osob se zdravotním postižením. Jeden respondent například zmínil, že je na vozíku a bydlí ve 4. patře budovy bez výtahu. Jiný pár, který žil s postiženou dcerou, se zmínil o tom, jak obtížné a nepříjemné pro ně bylo, když museli sdílet pokoj se dvěma úplně cizími lidmi. Velmi specifický problém uvedli dva respondenti, kteří vyjádřili velké obavy v otázce zajištění toho, aby jejich těla byla po smrti repatriována na Ukrajinu.

Toto šetření a otázky směřované na respondenty byly vedeny snahou identifikovat problémy, s nimiž se lidé potýkají v souvislosti se svou zdravotní situací a péčí. Je však třeba poznamenat, že ze získaných dat jasně vyplývá, že ne všichni lidé ve věkové skupině 60+ mají zdravotní problémy (během našeho terénního výzkumu jsme se setkali s lidmi, kteří byli zdraví a schopní vést aktivní život). A že někteří lidé systém zdravotní péče v Česku hodnotí velmi pozitivně. Například jedna žena zdůraznila, že všichni lékaři, se kterými se setkala, byli velmi vstřícní a ochotní použít Google Translate, aby jí pomohli. Jiné ženy zase hovořily o dobré zkušenosti s porodem své dcery (v prvním případě), či vyjádřily vděčnost lékařům za jeho přesnou diagnózu a léčbu, díky níž se cítila mnohem lépe (v druhém případě). Také lidé, kteří trpěli onkologickým onemocněním nebo měli v rodině onkologického pacienta, si velmi pochvalovali českou onkologickou léčbu, která je podle nich na mnohem vyšší úrovni než na Ukrajině.

SOCIÁLNÍ ZAČLENĚNÍ

Sociální začlenění je široký pojem, který zahrnuje různé oblasti života. V této kapitole se zaměříme na znalost českého jazyka (kulturní dimenze sociálního začleňování) a na kvalitu, četnost a charakter sociálních kontaktů s většinou populací i s ostatními migranty a uprchlíky (interaktivní dimenze sociálního začleňování) (Rákoczyová, Trbola, 2009).

Výzkumy ukazují, že starší uprchlíci mohou obzvláště trpět sociálním vyloučením a osamělostí (Madoxx, 2021) a že kontakt s majoritou může zabránit pocitu sociální izolace, zlepšit pohodu uprchlíků a poskytnout jim důležitý zdroj informací (Sieger, 2019; Paiva Lareiro et al., 2020 citováno v Madoxx, 2021).

SOCIÁLNÍ KONTAKTY

Většina starších uprchlíků pobývá v Česku s dalšími rodinnými příslušníky, kteří jim jsou důležitým zdrojem sociálních kontaktů a podpory. Naopak osoby, které prošly odloučením od rodiny, mohou být vystaveny značnému stresu, což komplikuje jejich integraci do české společnosti. Bez ohledu na výše uvedené, náš výzkum naznačuje, že obě skupiny mohou zažívat sociální izolaci nebo pocity osamělosti. Udržování vztahů s lidmi mimo rodinu, zejména s příslušníky majority, pro ně může být přínosné.

V dotazníkovém šetření 55 procent respondentů (n=223) uvedlo, že jsou zapojeni do různých typů skupin nebo sdružení ať už osobně, nebo virtuálně. Zbývajících 45 procent respondentů uvedlo, že do žádné skupiny nepatří. Třicet jedna procent těch, kteří uvedli zapojení do různých aktivit, upřesnilo, že se jednalo o skupinu spojenou s koníčky, dalších 28 procent uvedlo skupinu spojenou s náboženským přesvědčením, dále 16 procent

navštěvuje integrační centra pro cizince a osm procent se zapojilo do jiných typů dobrovolnických organizací. Zbývajících tři procenta uvedla účast v organizacích skrze zaměstnání a v organizaci spojené se sociálními nebo politickými záležitostmi (2 %, resp. 1 %).

Graf 19: Zapojení respondentů do různých typů skupin nebo sdružení, celkem (%), n=403

Největší příležitost setkat se s Čechy měli respondenti ve skupinách souvisejících se zaměstnáním (odbory, podnikatelé, profesní organizace), ve skupinách, které se setkávaly prostřednictvím IC, MIC (integrační centra, informační centra pro migranty atd.) a v jiných dobrovolných organizacích (viz tabulka 2).

Tabulka 2: Přítomnost místních obyvatel v různých skupinách a sdruženích, kterých se účastní ukrajinští uprchlíci, celkem (%), n=307

	Skupina související s prací (odbory, podnik, profesní organizace)	Skupina spojená s náboženským vyznáním (kostel, mešita, synagoga atd.)	Skupina týkající se koníčků (sport, volný čas, kultura)	Skupina spojená se sociální nebo politickou záležitostí	Aktivity nebo skupina, která se setkává prostřednictvím IC, MIC (integrační centra, informační centra pro migranty atd.)	Další dobrovolná organizace
Všechny	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Většina	14%	11%	10%	0%	8%	4%
Polovina	43%	18%	10%	20%	34%	32%
Několik	43%	29%	48%	60%	42%	36%
Žádné	0%	42%	31%	20%	17%	28%

Kvalitativní zjištění ukazují, že zapojení do aktivit a organizací/skupin je u některých respondentů velmi pravidelné. A že nevládní organizace a dobrovolnické, diasporické nebo náboženské organizace, které starším uprchlíkům poskytují zdroj sociální, ekonomické a kulturní podpory, mohou v jejich životech hrát důležitou roli. Kromě toho jim účast na různých aktivitách pomáhá cítit se „zakořeněnými“.

Rozhodnutí účastnit se různých komunitních aktivit někdy není otázkou volby, ale závisí na místní přítomnosti organizací, které tyto aktivity poskytují. Zde můžeme poukázat na případ města Domažlice, které podle zjištění této studie představuje město s širokou sítí (vzájemně propojených) organizací poskytujících širokou škálu aktivit pro uprchlíky. Nebo opačný případ, město Tachov, kde tyto organizace a služby chybí. Lze říci, že respondenti z Domažlic se díky tomu cítili podporováni a začlenění na rozdíl od respondentů z Tachova, kteří se často potýkali s nejrůznějšími problémy a cítili se bezmocní a izolovaní.

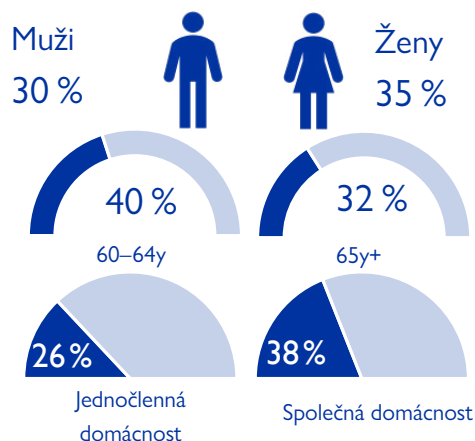
JAZYKOVÉ ZNALOSTI

Učení se jazyku hostitelské země je důležité a může usnadnit některé aspekty integrace. Je předpokladem nejen pro nalezení vhodného zaměstnání, ale také pro zvládnání každodenních životních problémů a pro navazování vztahů s většinovým obyvatelstvem. Výsledky studie naznačují, že pro uprchlíky, kteří se nacházejí ve stavu neustálé dočasnosti, může být obtížné motivovat se k učení nového jazyka. To platí zejména pro starší uprchlíky, u nichž je pravděpodobnější, že se chtějí vrátit domů, a u nichž je méně pravděpodobné, že budou pracovat (nebo jsou pod tlakem, aby pracovali). Je také pravděpodobnější, že budou mít problémy s učením a budou mít méně sociálních kontaktů, které by jim mohly jazykové znalosti pomoci zlepšit.

ZNALOST ČESKÉHO JAZYKA

Třicet čtyři procent respondentů uvedlo, že umí česky. Jak ukazuje graf č. 20, znalosti se liší podle věku a pohlaví a také mezi těmi, kteří žijí sami (jednočlenná domácnost), a těmi, kteří žijí s dalšími osobami (společná domácnost).

Graf 20: Znalost českého jazyka podle pohlaví, věkové skupiny a složení domácnosti (%), n=403

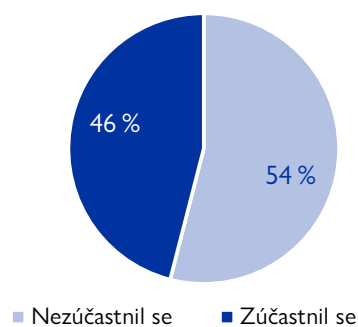

JAZYKOVÉ KURZY

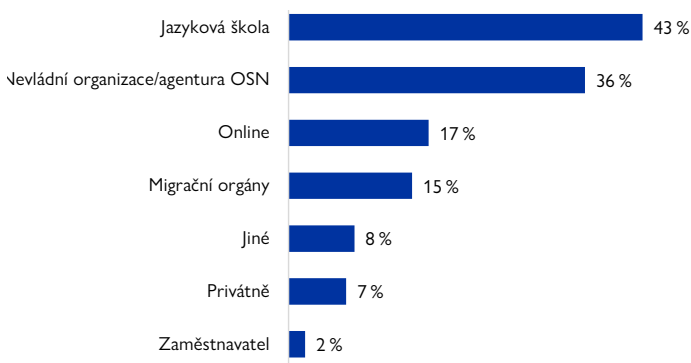
Z celkového počtu respondentů (n=403) navštívila jazykové kurzy téměř polovina (46 %), zatímco více než polovina – 54 procent se jich neúčastnila. Mezi jednotlivými věkovými skupinami nebyly zjištěny výraznější rozdíly. Výraznější rozdíl je při srovnání těch, kteří jsou v Česku sami, a těch, kteří jsou ve skupině (52 % oproti 46 %). Také ženy navštěvují jazykové kurzy daleko častěji než muži (52 % oproti 26 %).

Většina těch, kteří absolvovali jazykový kurz, uvedla jako poskytovatele jazykové školy (43 %). Následovaly nevládní organizace nebo agentury OSN (36 %). Ostatní možnosti byly méně časté (viz Graf 22).

Graf 21: Míra návštěvnosti jazykových kurzů (%), n=403

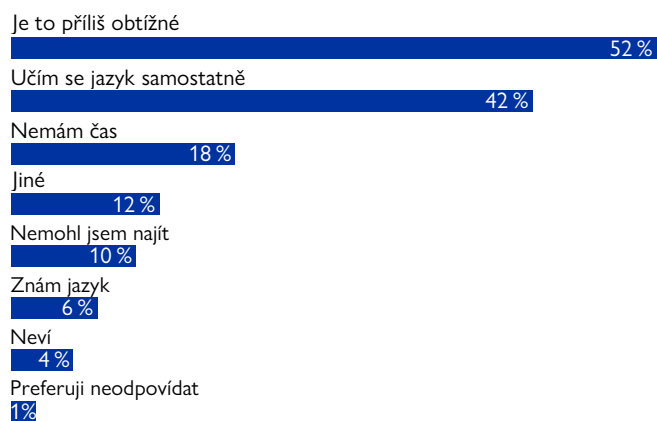

Graf 22: Poskytovatel jazykových kurzů (%), (možnost více než jedné odpovědi), n=181

Ti, kteří neovládají český jazyk a nenavštěvují jazykové kurzy, nejčastěji jako důvod uvedli složitost jazyka (52 %), učení se na vlastní pěst nebo s pomocí členů domácnosti (42 %) a nedostatek času (18 %).

Graf 23: Hlavní důvody nenavštěvování kurzů českého jazyka (%), (možnost více odpovědí), n=211

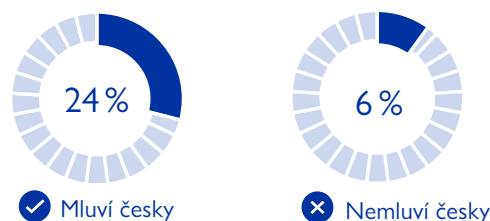
Mezi další překážky, které respondentům bránily v účasti na jazykových kurzech, patřily zdravotní problémy nebo problémy s mobilitou, nedostatek informací o dostupných kurzech, pečovatelské povinnosti, práce nebo pocit deprese. Celkově se lidé potýkali s ekonomickými problémy, stresem a různými jinými/každodenními úkoly a neměli energii nebo čas na nic jiného.

Někteří z těch, kteří navštěvovali jazykové kurzy, také uvedli, že kurzy navštěvovali především mladí lidé, a že neodpovídaly jejich potřebám. Jiní vysvětlovali, že jejich účast na jazykových kurzech byla vedena především „socializačními motivy“, protože představují vzácnou příležitost setkat se s jinými lidmi, najít si přátele a necítit se tak izolovaně a osaměle.

JAZYKOVÉ ZNALOSTI POSILUJÍ SOCIÁLNÍ ORIENTACI A ZAČLENĚNÍ

Zjištění z dotazníkového šetření ukazují, že určitá úroveň znalosti českého jazyka je spojena s vyšší úrovní zaměstnanosti. Osoby bez znalosti místního jazyka (n=267) se pouze v šesti procentech případů účastnily místního trhu práce (zaměstnanec, denní pracovník, osoba samostatně výdělečně činná), zatímco osoby, které uvedly znalost českého jazyka (n=136), se účastnily častěji (24 %).

Graf 24: Účast na trhu práce podle znalosti českého jazyka (%), n=136; 267

Respondenti, kteří hovořili místním jazykem, byli s větší pravděpodobností lépe integrováni a měli přístup k různým službám než ti, kteří místní jazyk neovládali. Například 82 procent těch, kteří hovoří česky, bylo registrováno u praktického lékaře ve srovnání s 69 procenty těch, kteří česky nehovoří. Kromě toho 71 procent respondentů uvedlo jazykovou bariéru jako jednu z hlavních překážek v přístupu ke zdravotnickým službám. Osmdesát procent nezaměstnaných uvedlo, že nedostatečná znalost jazyka je jednou z hlavních překážek při hledání zaměstnání.

DOPORUČENÍ

Na základě výsledků předložené studie byla formulována doporučení zaměřená na zlepšení situace starších uprchlíků v České republice. Tato doporučení by mohla být podkladem pro budoucí opatření a iniciativy, v rámci řešení potřeb této často opomíjené demografické skupiny. Současně připomínáme důležitost zapojení starších uprchlíků do tvorby opatření sociální podpory, politik a programů přizpůsobených jejich potřebám. Dále se navrhuje, aby přijatá opatření zaujala vůči finančně znevýhodněným starším uprchlíkům integrační přístup zaměřený na všechny starší osoby v Česku, trpící nebo ohrožené chudobou.

SOCIÁLNÍ ZAČLENĚNÍ A INFORMACE

- Doporučuje se zajistit, aby připravované předpisy v rámci Lex Ukrajina nediskriminovaly starší uprchlíky a aby jim bylo umožněno legalizovat svůj pobyt bez požadavků na práci/studium.
- Vypracovat komplexní a dlouhodobou strategii sociální integrace, která se bude zabývat specifickými podmínkami a dlouhodobými potřebami různých skupin uprchlíků, se zvláštním důrazem na potřeby starších uprchlíků.
- Doporučuje se usilovat o podporu pravidelné sociální práce v terénu se zvláštním zaměřením na identifikaci a pomoc nejzranitelnějším skupinám uprchlíků. Dále je třeba zavést nabídku bezplatných nebo dotovaných tlumočnických služeb a interkulturních práce.
- Doporučuje se navýšit a podporovat poskytování bezplatných jazykových kurzů, které jsou speciálně navrženy tak, aby vyhovovaly vzdělávacím potřebám starších uprchlíků.
- Je nezbytné předcházet riziku sociálního vyloučení, kterému starší uprchlíci čelí, čehož lze dosáhnout posílením vazeb s komunitou, poskytováním příležitostí k vzájemnému setkávání a k setkávání s většinovým obyvatelstvem, zapojením do různých typů společenských a kulturních aktivit.
- Doporučuje se podporovat dostupnost sociálních služeb pro starší uprchlíky, dle zákona o sociálních službách. Je třeba posílit kapacitu těchto služeb pro přijímání Ukrajinců a metodicky proškolení jejich pracovníky, aby mohli této cílové skupině účinně pomáhat.
- Zajistit, aby starší lidé měli přístup k informacím o svých právech a nárocích. Při přípravě informačních kampaní zohlednit specifické potřeby a situaci starších uprchlíků.

- Doporučuje se, aby se před jakoukoli významnou legislativní změnou nebo před zavedením nových služeb, které by mohly mít dopad na starší uprchlíky, uspořádaly individuální informační schůzky s touto skupinou.
- Doporučuje se podporovat vzdělávací projekty a informační/mediální kampaně zaměřené na boj proti předsudkům a stereotypům vůči ukrajinským uprchlíkům. Toho by bylo možné dosáhnout využitím různých veřejných kanálů, kde by se sami uprchlíci mohli podělit o své životní příběhy.
- Zajistit školení v oblasti IT gramotnosti.

FINANČNÍ/EKONOMICKÁ SITUACE

- Doporučuje se zpřístupnit ukrajinským uprchlíkům český systém sociální podpory.
- Urychlit integraci starších uprchlíků do českého národního systému starobních důchodů. To by mělo zahrnovat navýšení ukrajinských důchodů na úroveň českého minimálního důchodu vzhledem k tomu, že hodnota průměrného ukrajinského důchodu nemůže umožnit finanční soběstačnost ukrajinských důchodců v Česku.
- Uprchlíci ve věku 60 až 64 let by měli být zařazeni mezi zranitelné skupiny a této věkové skupině by měla být poskytnuta rozšířená podpora.
- Doporučuje se zachovat poskytování materiální podpory uprchlíkům v podobě potravinových a hygienických balíčků.

ZDRAVÍ

- Doporučuje se zachovat stávající systém přístupu uprchlíků k veřejnému pojištění.
- Navrhnout programy na dotování nákladů na léky pro nejzranitelnější skupiny uprchlíků.
- Podporovat duševní zdraví poskytováním dostupných psychologických a terapeutických služeb a služeb krizové intervence s cílem pomoci osobám, které zažily stres před a po migraci.
- Doporučuje se zavést informační kampaň, která se bude zabývat fungováním českého zdravotnického systému. Její součástí by mělo být vysvětlení odlišností mezi českým a ukrajinským systémem, a to za účasti ukrajinské diaspory.
- Poskytování informací a podpory v oblasti převozu zesnulých osob na Ukrajinu.

- Podporovat mezikulturní vzdělávání zdravotnického personálu a podporovat poskytování tlumočnických a interkulturních služeb.
- Pokračovat v podpoře vzdělávání ukrajinských zdravotníků se zvláštním zaměřením na jazykové kurzy.
- Vytvořit na komunitní úrovni systémy pro identifikaci starších osob a jejich nasměrování na služby.
- Doporučuje se zahájit projekt zaměřený na školení komunitních zdravotnických pracovníků, kteří by se mohli starat o závislé starší uprchlíky.

PROVÁDĚNÍ POLITIK ZALOŽENÝCH NA DATECH

- Doporučuje se rozvíjet a podporovat výzkumné projekty zaměřené na starší uprchlíky, například na mezigenerační vztahy a změnu rodinných rolí během vysídlení, jakož i na možnosti trvalých řešení pro starší lidi.
- Doporučuje se zavést pravidelný sběr a analýzu dat o uprchlících, podle věku, pohlaví a zdravotního postižení, s cílem informovat o politikách a programech, se zvláštním zřetelem na potřeby starších uprchlíků, kteří jsou často přehlíženi.

BYDLENÍ

- Doporučuje se pokračovat v poskytování bezplatného nebo dotovaného ubytování pro starší uprchlíky v nebytovém typu bydlení se zajištěním pravidelné přítomnosti sociálního pracovníka.
- Zajistit, aby v ubytovacích zařízeních poskytovaných uprchlíkům byly stanoveny a dodržovány minimální materiální standardy a domovní řád. Tento soubor standardů a pravidel by mohl být začleněn do smluv se soukromými vlastníky, případně by mohl být navržen jako soubor podmínek dotovaných projektů bydlení. V opačném případě by mohl být pojat jako součást podmínek spolupráce s městy.
- Důrazně se doporučuje, aby se zamezilo umístování (nejen) starších uprchlíků do hromadných ubytovacích zařízení v odlehlých lokalitách, kde chybí odpovídající dopravní infrastruktura a sociální služby. Takové lokality zvyšují riziko sociálního vyloučení.
- Zlepšit pravidelné mapování držitelů dočasné ochrany, kteří potřebují pomoc s bydlením, po září 2024.
- Zajistit bezbariérové a důstojné ubytování pro osoby s vážnými zdravotními problémy a postižením.

FAKTORY ZNESNADŇUJÍCÍ INKLUZI STARŠÍCH UPRCHLÍKŮ:

- Závislost na rodinných příslušných, kteří se sami potýkají s ekonomickými a sociálními problémy.
- Nedostatek rodinné podpory nebo absence jakýchkoli sociálních sítí.
- Odpovědnost za péči o zdravotně postižené/nemocné rodinné příslušníky/nepřeložené osoby v domácnosti vedené starší osobou.
- Nevyhovující podmínky bydlení a /nebo absence sociálních služeb v místě bydliště.
- Absence vhodných pracovních příležitostí.
- Neschopnost pracovat, i když je k tomu člověk motivován.
- Finanční nejistota a nejistota příjmů.
- Nepříznivý zdravotní stav a/nebo nemožnost najít včasnou/žádnou léčbu.
- Nedostatečná znalost českého jazyka a překážky při snaze se jej naučit.
- Proměna rodinných rolí, pocit vykořeněnosti, osamělost, před migrační a po migrační stres.
- Stav dočasnosti: nepředvídatelná budoucnost a nejistý status.
- Absence možnosti návratu na Ukrajinu.

FAKTORY PODPORUJÍCÍ INKLUZI STARŠÍCH UPRCHLÍKŮ:

- Podpora rodiny: finanční/sociální/emocionální.
- Jistota bydlení a dobré podmínky pro bydlení (dostatek soukromí, podporující komunita, centrální poloha, přítomnost sociálních služeb).
- Znalost českého jazyka.
- Vhodná práce / dobré pracovní podmínky.
- Dostatečný příjem a finanční zabezpečení.
- Různorodé sociální sítě.
- Možnost využívat sociální služby/překladače.
- Aktivní zapojení v rámci širší komunity (náboženské spolky, diaspora, dobrovolnictví, nevládní organizace).
- Dobrý zdravotní stav.
- Dobré podmínky pro bydlení.
- Schopnost přispívat společnosti, rodině a/nebo být soběstačný.

ZÁVĚR

Ačkoli je zranitelnost starších uprchlíků v humanitárním kontextu všeobecně známá, výzkum zaměřený na tuto specifickou věkovou skupinu v kontextu vysídlení chybí. Cílem této smíšené studie bylo prozkoumat situaci starších uprchlíků v Česku se zaměřením na jejich sociální, zdravotní a ekonomické podmínky. Kromě toho se studie snažila navrhnout doporučení, která by mohla sloužit jako podklad pro tvorbu opatření a programů, které se této skupiny přímo týkají.

Studie upozorňuje na problémy spojené s ekonomickou soběstačností a jazykovou adaptací, které mohou být pro mnoho starších uprchlíků obzvláště problematické. To platí zejména u těch, kteří se potýkají se zdravotními problémy, což je poměrně běžné. V důsledku toho jsou tito lidé často závislí na vnější podpoře, která může být finanční, sociální nebo obojí.

Ve většině případů jim tuto podporu poskytují rodinní příslušníci. Je však také mnoho těch, kteří se na tuto podporu spolehnout nemohou nebo jen v omezené míře. Přenesení odpovědnosti za starší rodinné příslušníky na mladší je navíc neudržitelné řešení, protože mnoho mladších uprchlíků se vysídlením stává rovněž zranitelnými.

Podpora ze strany státu a organizací občanské společnosti je proto klíčová, zejména pokud jde o dotované bydlení, které je pro mnoho uprchlíků jedinou dostupnou možností. Stejně tak je velmi důležitá finanční podpora (ve formě sociálních příspěvků) a sociální podpora (ve formě sociální pomoci, tlumočnických služeb). V neposlední řadě by byly velmi cenné sociokulturní, komunitně orientované aktivity, které mohou mít pozitivní dopad na pohodu starších uprchlíků a mohou zabránit jejich sociální izolaci.

Bez této podpory budou mnozí čelit sociálnímu vyloučení a chudobě (nebo se do nich ještě více propadnou), rychle se zhoršujícímu zdravotnímu stavu nebo bezdomovectví, což bude mít v konečném důsledku negativní dopad na české sociální a zdravotnické systémy. Mohou být také nuceni vrátit se na Ukrajinu, i když to pro ně může být životu nebezpečné.

Přestože starší uprchlíky popisujeme jako zranitelné, chceme popřít ageistický stereotyp, který je vykresluje jako slabé a bezmocné. Výsledky této studie jasně ukazují, že starší uprchlíci mají silnou touhu přispívat společnosti a být soběstační. Jejich neschopnost tak činit však může vést k pocitům viny a toho, že jsou přítěží, což může mít velmi negativní dopad na jejich psychický stav.

V kontextu integrace se přínos pro společnost nejčastěji měří ekonomickou soběstačností. Předkládaný výzkum ukazuje, že mnoho starších uprchlíků, bez ohledu na svůj věk, chce pracovat. Přesto to pro ně není vždy snadné. Zaměstnavatelé se často zdráhají zaměstnávat starší lidi a když už je zaměstnají, jde většinou o fyzicky náročnou práci. Ti, kteří nepracují, často pečují o děti nebo postižené členy rodiny. Jiní se zapojují do komunitních aktivit, připravují jídlo nebo se starají o děti nepříbuzných uprchlíků. Je proto důležité uznat i tento druh společenského přínosu a přemýšlet o tom, jak starší uprchlíky, kteří mohou přispět různými způsoby, více zapojit, což bude v konečném důsledku prospěšné pro všechny.

ODKAZY

- ACLED. 2023.
[Seznam sledovaných konfliktů. 2023 Ukrajina: Hrozící eskalace války v jejím druhém roce.](#)
- Barten, D.G., Tin, D., Granholm, F. et al. 2023.
[Attacks on Ukrainian healthcare facilities during the first year of the full-scale Russian invasion of Ukraine.](#) *Confl Health* 17, 57
- Burnham, G. (2015).
[Health status and health needs of older refugees from Syria in Lebanon.](#) *Conflict and Health*, 9(1), 12.
- Cohen, R., Deng, F.M. 1998.
[Masses in Flight. The Global Crisis of Internal Displacement. Displacement Effects on Gender Roles, and Family Structure : Muslim Meskhetians in the USA.](#) Washington, D.C.: Brookings Institution Press
- Ekoh, P. C., Okoye, U. O., Agbawodikeizu, P. U., George, E. O., & Ejimkaraonye, C. 2021.
[Changes in family structures and roles, and its impact on older people in displacement in Abuja, Nigeria.](#) *Journal of Population Ageing*
- Gaveras EM, Kristiansen M, Worth A, et al. 2014.
[Social support for South Asian Muslim parents with life-limiting illness living in Scotland: a multiperspective qualitative study](#)
- Hachem, S., et al. 2022.
[Older people tend to be invisible: a qualitative study exploring the needs and inclusion of older Syrian refugees in the context of compounding crises in host country, Lebanon.](#) Hachem, S., Ali, S., Al Omari, S., Chahine, M., Fahme, S., Sibai, A. *Conflict and Health*.
- Hynie, M. 2018.
[Refugee Integration: Research and Policy.](#) *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24. 265–276.
- Loi, S., & Sundram, S. 2014.
[To flee, or not to flee, that is the question for older asylum seekers.](#) *International Psychogeriatrics*, 26(9), 1403–1406.
- Li, S. S., Liddell, B. J., & Nickerson, A. (2016).
[The relationship between post-migration stress and psychological disorders in refugees and asylum seekers.](#) *Current psychiatry reports*, 18, 1–9.
- Maddox, A. 2021.
[Life situations of older refugees in Germany.](#) (BAMF-Brief Analysis, 5–2021). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) Forschungszentrum Migration, Integration und Asyl (FZ).
- Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). 2024.
[DTM Česko: „Socioekonomická situace uprchlíků z Ukrajiny – Výroční zpráva 2023“](#) IOM, Česko.
- Ministerstvo sociální politiky Ukrajiny 2023a.
[Pensijní fond Ukrajiny](#)
- Ministerstvo sociální politiky Ukrajiny. 2023b.
[Ministry of Social Policy of Ukraine. Discussion of draft regulations — Ministry of Social Policy of Ukraine \(msp.gov.ua\)](#)
- Ministerstvo vnitra. 2023.
[Statistika v souvislosti s válkou na Ukrajině – archiv](#) – Ministerstvo vnitra České republiky (mvr.cz)
- PAQ Research a Sociologický ústav AV ČR. 2023.
[Integrace uprchlíků na trhu práce a v bydlení. Hlas Ukrajinců – červen 2023.](#) Šafářová, Kateřina; Kavanová, Martina; Skvrňák, Michael; Marková, Lucie; Kunc, Michal; Prokop, Daniel.
- Penninx, R., Garcés-Mascareñas, B. 2016.
[The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept.](#) In: Garcés-Mascareñas, B., Penninx, R. (eds) *Integration Processes and Policies in Europe*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham.
- Pirtskhalava, E. 2015.
[Displacement effects on gender roles, and family structure: Muslim Meskhetians in the USA.](#) *Sociology and Anthropology*, 3(10), 539–549.
- Strong, J., Varady, C., Chahda, N., Doocy, S., & Burnham, G. 2015.
[Health status and health needs of older refugees from Syria in Lebanon.](#) *Conflict and Health*, 9(1), 12.
- Thomassen, Bjorn. 2015
[Thinking with liminality: To the boundaries of an anthropological concept.](#) *Breaking Boundaries: Varieties of Liminality*, 39–58.
- Světová banka. 2022.
[Handbook. AGE, Gender Diversity. Older refugees.](#)
- UNHCR. 2024.
[Handbook. AGE, Gender Diversity. Older refugees.](#)

Displacement Tracking Matrix (DTM) je systém pro sledování a monitorování vysídlení a mobility obyvatelstva. Dotazník byl navržen tak, aby zachytil hlavní vzorce vysídlení – zemi původu a region – v případě uprchlíků jakékoli národnosti, kteří odešli z Ukrajiny kvůli válce. Zachycuje demografické profily respondentů a členů skupiny, s nimiž případně cestují; zjišťuje jejich záměry ve vztahu k zamýšlené destinaci a vyhlídky na setrvání v zemi, kde je realizováno šetření/prvního přijetí; shromažďuje informace týkající se nejnaléhavějších potřeb, vyjádřených v době konání rozhovoru. Od začátku války na Ukrajině bylo v zemích sousedících s Ukrajinou a v dalších zemích, které byly obzvláště zasaženy příchodem migrantů a uprchlíků z Ukrajiny, aplikováno několik nástrojů IOM pro DTM. Další informace naleznete na adrese: <https://dtm.iom.int/responses/ukraine-response>.

DTM je součástí Globálního datového institutu IOM.

DTM EUROPE

<https://dtm.iom.int/responses/ukraineresponse>

@DTM_IOM

roviennadataresearch-newsletter@iom.int

https://www.instagram.com/dtm_iom/

GLOBAL DATA INSTITUTE
DISPLACEMENT
TRACKING MATRIX